

Medborgarnas kamp för Trädgårdsstaden Bromma

Om ökad delaktighet i planering som potentiellt medel för självsegregation

Paula Kviman

Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi
Vårterminen 2018

LUND
UNIVERSITY

SGEL36

Examensarbete inom Kandidatprogrammet i
Samhällsplanering - urban och regional utveckling, 15hp
Handledare: Ola Jonsson

Abstract

This thesis aims to investigate the relationship between public participation and self-segregation. The Delegation for Sustainable Cities (2012) argue that it is problematic that measures against segregation often are project-based, with a unilateral focus on socioeconomic weak areas. The strong opposition that urban planners meet when implying efforts against segregation in socioeconomically strong areas, on the other hand, are rarely discussed. This thesis will focus on this resistance through the case of The Garden City Bromma, Stockholm. In the master plan of The Municipality of Stockholm (2018a) the aim is to create a more socially cohesive city by the strategy of increasing public participation. This study therefore intends to assess this method through the lens of critical participation theory. Moreover, a discussion will be held on the potential conflicts of the Municipality of Stockholm's strategy. Three in-depth interviews have been conducted with the municipality and a local association. Additionally, document analysis has been performed. The resistance of the citizens may contribute to preservation of existing segregation structures. When using participation as a basis for urban development, it is essential to ensure the democratic aspects of the process. Otherwise participation risks becoming a means for the interests of socioeconomically strong groups.

Keywords: *Self-segregation, public participation, The Garden City Bromma, densification, detailed development plan*

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Syfte och frågeställning.....	3
1.2	Avgränsning.....	4
1.3	Bakgrund.....	6
	Trädgårdsstaden Bromma.....	6
	Medborgares möjlighet att påverka under detaljplaneprocessen.....	7
	Mångfald som planeringsideal	8
	Vem vill ha mångfald?	10
2	Tidigare forskning och teori.....	13
2.1	Tidigare forskning.....	13
2.2	Teoretiskt ramverk.....	15
	Delaktighet i planering	15
	Illusionen av inkludering.....	16
	Målkonflikter mellan den lokala och regionala skalan	17
	Referensfall: Avpolitisering av segregation	18
2.3	Teorins grund för metod.....	20
3	Metod och material.....	21
3.1	Kvalitativ fallstudie.....	21
3.2	Material och insamlingsteknik	22
4	Resultat och analys	24
4.1	Stockholms stads framtidsvisioner.....	24
	Framtidsvisioner för Trädgårdsstaden Bromma.....	25
	Delaktighet som grund för stadsutveckling.....	26
4.2	Medborgarna i Trädgårdsstadens delaktighet vid förtätningsplaner.....	26
4.3	Förtätningskritikernas motargument.....	29
	Exempel fall: Värna Trädgårdsstaden i Västerled.....	32
4.4	Makt och påverkan.....	35
4.5	Delaktighet och självsegregation.....	38
4.6	Målkonflikter mellan lokala och regionala intressen	40
5	Slutsats	42
	Litteraturförteckning.....	45
	Bilaga A. Intervjuförteckning	
	Bilaga B. Intervjuformulär	

Figurförteckning

Figur 1: Geografisk överblick över Trädgårdsstaden Bromma.....	4
Figur 2: Delaktighetstrappan	5
Figur 3: Radhus som har upprört Brommaborna genom historien.....	7
Figur 4: Detaljplaneprocessen.....	8
Figur 5: Medborgaraktionen "Jag bryr mig om ett träd".....	32
Figur 6: Karta över Västerledstråket i Ålsten.	33

1 Inledning

I slutet av mars 2018 bjöd Västerleds trädgårdsförening in till valmöte i Bromma för att diskutera områdets framtida utveckling. Samtliga partier medverkade och en av de mest brännande frågorna inför höstens kommunalval var bostadsbyggandet i Trädgårdsstaden Bromma (Pratwitz 2018). Lokaltidningen *Bromma tidning* rapporterade från mötet:

- *Hur ska vi förtäta? Det går ju kanske inte att göra Trädgårdsstaden till ett museum?, frågade moderatorn politikerna (varpå en kvinna i publiken ropade "varför inte?!").*

(Pratwitz 2018)

Strax därefter ställdes frågan ”vilket parti man ska rösta på om man vill ha mindre förtätning” (Pratwitz 2018). Förtättningsprojekt är något som har engagerat Brommaborna länge och kan komma att bli en av de hetaste valfrågorna. Stockholms stadsbyggnadskontor menar att man skulle kunna beskriva invånarna som ideala medborgare, medvetna om sina rättigheter att delta i stadsutvecklingsprocessen (Informant SBK1, 2018. *Se Bilaga A för intervjuförteckning*). Vid samråd kommer de förberedda med allt från välformulerade skrivelser, powerpointpresentationer och medborgarfinansierade naturvärdeutredningar (By 2005, Reimers 2015, 193). Argumenten är tydliga: förtätningen skulle förstöra områdets unika kultur- och naturvärden.

Stockholm växer och statistiskt sett har stockholmarna aldrig mått bättre. Men om man ser förbi siffrorna om stigande medelinkomster och sysselsättningstal kan man även se ett Stockholm som växer isär. I rapporten *Skillnadernas Stockholm* (Stockholm stad 2015) skriver man om hur skillnader kan utläsas i allt från munhälsa hos barn och betyg i skolan, till deltagande i demokratiska val och stadsutvecklingsprocesser. Denna sociala polarisering följer linjerna för den rumsliga segregationen (Stockholm stad 2015, 3). Medelinkomsten i Stockholm stad är cirka 370 000 kronor per år, medan i Trädgårdsstaden är den över 500 000 kronor per år (Stockholm stad 2016a). Högst deltagande i valet av kommunfullmäktige 2014 hade ett valdistrikt i Trädgårdsstaden. 94,8 procent i ett av valdistrikten i Ålsten kan

jämföras med de 40,8 procent som röstade i ett valdistrikt i Rinkeby, det lägsta deltagandet i Stockholm (Stockholm stad 2015, 69). Det aktiva deltagandet märks även i stadsutvecklingsfrågor. Stadsbyggnadskontoret beskriver hur samråd och dialog med medborgarna i Trädgårdsstaden ofta blir ”knökfulla”, medan i många miljonprogramsområden är man glad om det kommer över tio personer (Informant SBK1, 2018).

Att Stockholm ska fortsätta växa i snabb takt skrivs som en självklarhet i stadens översiktsplan från 2018. 140 000 nya bostäder ska produceras fram till 2030 (Stockholm stad 2018a, 6). När de växer menar Stockholm stad att de vill främja en stadsutveckling som minskar segregationen och skapar en socialt sammanhållen stad. Stockholm stad vill värna mångfalden i staden och försöka överbrygga mellanrummen mellan olika homogena bostadsområden, som ofta är skilda genom ”vägar, spår, vatten och grönområden” (ibid. 50). I Trädgårdsstaden finns det vissa utvecklingsmöjligheter för att skapa ett mer blandat bostadsbestånd med till exempel fler hyresrätter (ibid. 126). Utvecklingsplaner som kan komma att innebära att kommunen och byggherrarna behöver blötas och stötas med förtätningskritikerna i området.

En strategi för att uppnå målet om *en socialt sammanhållen stad* är att använda *delaktighet som grund för stadsutveckling* (Stockholm stad 2018a, 51). Flera studier visar dock på att medborgare från olika socioekonomiska grupper är relativt ointresserade av att bo i heterogena bostadsområden, något som också kan bidra till segregationsmönstren. Fokus vid segregationsdebatten ligger ofta på problematiken i resurssvaga områden. Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm argumenterar dock för vikten av att analysera segregation ur en mer holistisk synvinkel. Utan detta perspektiv riskerar man att förbise mer strukturella förklaringar av segregation (Stockholms stad 2017, 20).

En vanlig missuppfattning är att segregation bara finns där det finns koncentrationer av resurssvaga hushåll. De resursstarka hushållens självsegregation genom flykt från, och undvikande av, sådana områden är i själva verket en central mekanism för att segregationen upprätthålls och fördjupas.

(Stockholms stad 2017, 20)

Roger Andersson, professor i social och ekonomisk geografi vid Uppsala universitet, menar att självsegregation har en kraftigare påverkan på samhället än den ofrivilliga segregationen av socioekonomiskt utsatta områden (Andersson et al. 2009, 40). Vidare diskuterar Delegationen för hållbara städer problematiken med att segregationsåtgärder ofta är projektbaserade och med ett ensidigt fokus på socioekonomiskt svaga områden. Den starka opposition som insatser i socioekonomiskt starka områden möter diskuteras sällan (Delegationen för hållbara städer 2012, 15). Denna studie kommer att fokusera på motståndet som planerare möter vid planförslag i resursstarka områden.

1.1 Syfte och frågeställning

Utifrån participationsteoretiska perspektiv syftar studien till att kritiskt granska medborgardeltagande i planeringen. Detta undersöks närmare genom att diskutera relationen mellan delaktighet och självsegregation. Studiens fokus är att analysera medborgares handlingsutrymme i detaljplaneprocessen, med Trädgårdsstaden Bromma som exempel. Detta undersöks genom följande frågeställning:

Hur kan de potentiella konflikterna mellan Stockholms stads mål att skapa *en socialt sammanhållen stad* och *delaktighet som grund för stadsutveckling* diskuteras ur ett kritiskt participationsteoretiskt perspektiv?

För att kunna besvara denna frågeställning har fyra underfrågor utformats:

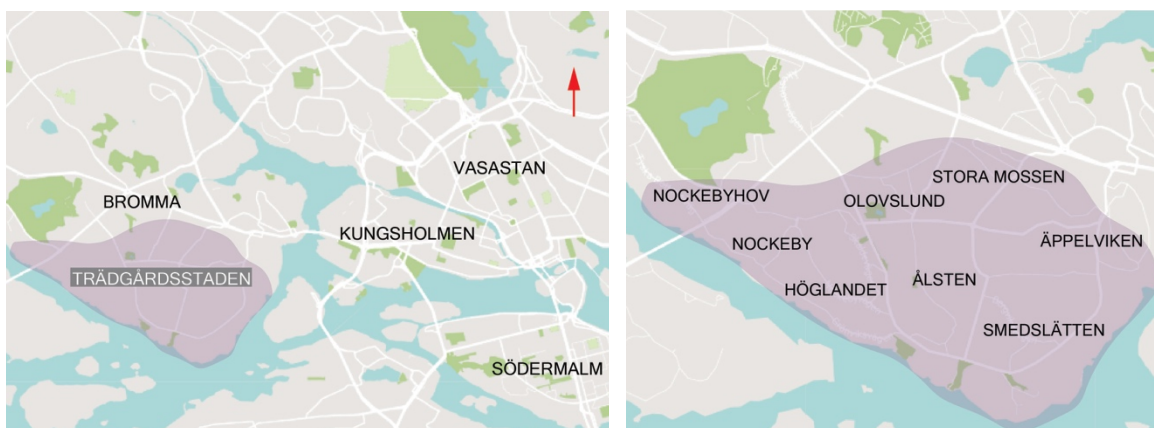
- Hur tar sig medborgarnas delaktighet uttryck vid förtätningsplaner i Trädgårdsstaden Bromma?
- Vilka argument används av förtätningskritiker i Trädgårdsstaden?
- Vilka möjligheter har medborgare att påverka förtätningsstrategier?

- Kan ökad delaktighet i planeringen potentiellt bli ett medel för självsegregation?

1.2 Avgränsning

Trädgårdsstaden Bromma kommer att användas som ett fall för att undersöka det motstånd som planerare möter vid förtättningsplaner. Området har ingen definitiv geografisk definition utan binds samman av dess fysiska karaktär av mestadels enfamiljsvillor med rikliga gemensamma grönytor (Bromma hembygdsförening 2010). Stockholms byggnadsordning klassificerar Äppelviken, Ålsten och Stora Mossen som Trädgårdsstaden Bromma (Stockholm stad 2016b, 6). I Bromma hembygdsförenings definition innefattar de även stadsdelarna Smedslätten, Högländet och Nockeby (Bromma hembygdsförening 2010). Stockholms Stadsbyggnadskontor och Stadsdelsförvaltningen Bromma nämner även att Olovslund och Nockebyhov kan inbegripas i Trädgårdsstaden (Informant SBK1 & SDF2). I denna uppsats kommer den bredaste definitionen användas, då det är kring dessa linjer som förtättningskritiker har samlats. Tillsammans har dessa stadsdelar ca 17 000 invånare (Stockholm stad 2018b).

Figur 1: Till vänster: Geografisk överblick över Stockholm med Trädgårdsstaden Bromma markerad. Till höger: Karta över Trädgårdsstaden Bromma och dess olika stadsdelar. (Författarens illustration)

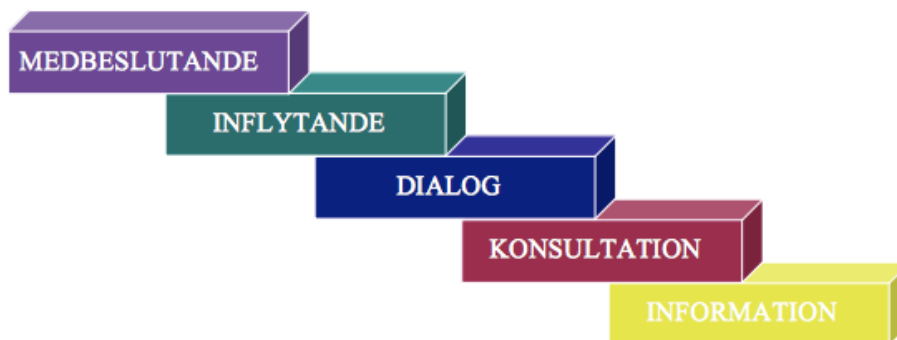
Studien koncentrerar sig på delaktighet vid förtättningsfrågor då det är detta som medborgarna anser är det största hotet mot Trädgårdsstaden. Studien kommer inte att kartlägga konsekvenserna av förtätningens motstånd, utan fokus ligger på vilken möjlighet medborgare har att påverka planeringsprocessen. Detaljplaneprocessen har valts att studeras då det är i det stadiet som samråd ska utföras. Listerborn och

Claesson menar att detta är den ”institutionaliserade formen av medborgarinflytande” (2013, 241). I samrådsprocessen ska kommunen ge sakägare och andra berörda möjligheten att komma till tals (Ibid.).

Begreppsdefinition av delaktighet

Medborgardialog och delaktighet har blivit en vanligt förekommande strategi vid stadsutveckling (Few et al. 2011, 48). Sherry R. Arnsteins välciterade artikel *A ladder of Citizen Participation* från 1969 kritiserade tidigt participation för att snarare handla om uppfostrande informationsmöten och en symbolisk planeringsstrategi. För att kunna utvärdera participation på ett konstruktivt sätt utformade Arnstein en trappmodell som har differentierat synen på vad participation kan innebära (Few 2011, 49).

Sveriges kommuner och landsting har översatt Arnsteins trappa efter svenska förhållanden. Trappan sträcker sig från *information* som klassas som *mycket liten makt*, till *medbeslutande* som omnämns som *omfattande makt* inom planprocessen (Sveriges kommuner och landsting 2009, 19-20). De kallar modellen för *Delaktighetstrappan* och modellen används bland annat av Stockholm stad som vägledning (Stockholms stad 2016c, 7). Denna uppsats kommer därför att använda delaktighet och participation som synonymer. De används som ett bredare paraplybegrepp för processer där medborgare bjuds in för att interagera med representanter från kommunen och andra myndigheter. Det kan innefatta ”samrådsmöten, e-paneler, ungdoms- och föreningsråd, framtidsverkstäder, cafédialoger, medborgarbudgetar med mera” (Stockholm stad 2016d, 14).

Figur 2: Delaktighetstrappan – en svensk översättning av Sherry R. Arnsteins ”Ladder of Participation” (Sveriges kommuner och landsting 2009, 19)

1.3 Bakgrund

För att få en förförståelse för Trädgårdsstaden Brommas karaktär inleds bakgrunden med att presentera området och dess historia av att protestera mot stadsutvecklingsprojekt. Sedan beskrivs detaljplaneprocessen och vilka möjligheter man som medborgare har att påverka denna. Slutligen förklaras den grundläggande konflikten som denna studie undersöker: spänningen mellan mångfald som planeringsideal och det motstånd som det möter från medborgare.

Trädgårdsstaden Bromma

Trädgårdsstaden är ett planeringsideal som grundades av Ebenezer Howards vid slutet av 1800-talet. Idealet kombinerar stadens goda värden med socialt liv och nöjen, tillsammans med landsbygdens närhet till natur och frisk luft (Hall 2014, 96–97). Trädgårdsstaden i Bromma har inspirerats av Howards idéer. Stockholm stad menar att Trädgårdsstaden Bromma definieras av sin bebyggelse som är väl anpassad efter platsens kuperade mark. De gröna inslagen i gaturummet är många, med trädplanterade gator och vegetation mellan husen. Området präglas även av sina gemensamma ytor för umgänge, såsom rikligt med grönområden, parker och torg (Stockholm stad 2016 b, 5). Trädgårdsstaden har goda kommunikationer, skolor, handel och arbetsplatser för småföretagare. Något som beskrivs skapa gemenskap (Informant M1, 2018).

Trädgårdsstaden tog form i och med att Stockholms befolkning fyrdubblades under 1800-talet. Invånare började då flytta utanför tullarna, där man kunde kombinera frisk luft och natur med närhet till Stockholm (Reimers 1994, 21). Från 1913 började Trädgårdsstaden Bromma växa fram i rask takt i Äppelviken. Det byggdes främst enkla, rejäla enfamiljshus, men man inspirerades även av Englands radhusbebyggelse för att experimentera med rationella och standardiserade planlösningar (ibid. 21, 34–35). När de 43 första radhusen byggdes i Äppelviken väcktes en proteststorm hos de boende i området. Bebyggelsen ansågs ”omintetgöra Äppelvikens ursprungliga karaktär” (ibid., 34–35). Vid 1932 började protesterna igen. Denna gång mot 96 vita funkisradhusen längs Ålstensgatan (ibid. 36). Radhusens enkla arkitektur häcklades för att ha en socialistisk utformning, vilket gjorde dem svårsålda. Det var först när den dåvarande statsministern Per Albin Hanson flyttade in i ett av dem som försäljningen

började sättas i rullning. Radhusen kallas numera för Per Albin-husen (Reimers 1994, 36–37). I boken *Hus och människor i Bromma* skriver författaren om hur motståndet mot radhus idag verkar ha brutits då man nu kan finna blandade boendetyper i Trädgårdsstadens stadsdelar (ibid. 37). Men traditionen av att protesterna mot förändring i områdets karaktär verkar leva kvar.

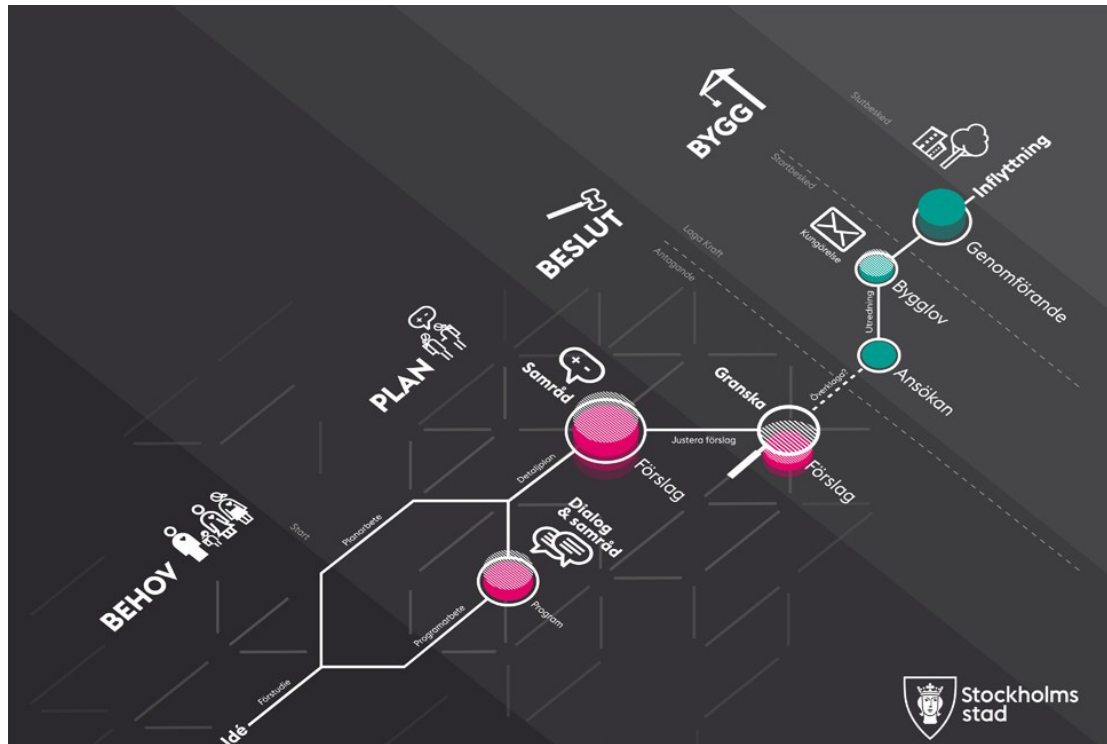
Figur 3: Radhus som har upprört Brommaborna genom historien. Till vänster: De engelska radhusen i Äppelviken (Västerled trädgårdsstadsförening 2018). Till höger: Per Albin-husen längs Ålstensgatan (Börjesson 2010)

Medborgares möjlighet att påverka under detaljplaneprocessen

Vid en detaljplaneprocess finns det ett antal olika tillfällen då medborgare kan göra sin röst hörd. Beroende på projektets omfattning kan det variera *när* man bjuder in medborgare i processen. Vid ett program planerar man för att ta ett helhetsgrepp för hur ett område ska utvecklas. Dialog kan då inledas vid ett tidigt stadium innan programmet har en tydlig struktur. Då har medborgarna större möjlighet att påverka utformningen av området. Medborgarna kan även bjudas in till samråd efter att grundläggande beslut har fattats om områdets utformning. Efter samråd har medborgare, myndigheter och intresseorganisationer minst sex veckor på sig att lämna synpunkter. Dessa synpunkter tar sedan politikerna i stadsbyggnadsnämnden i beaktning innan ett politiskt beslut fattas kring programmet (Stockholm stad 2018c).

Framtagandet av detaljplanen görs efter plan- och bygglagen för att ge anvisningar om hur marken får användas. För att detaljplanen ska kunna antas måste den först presenteras vid ett samråd där stadsbyggnadsnämnden lämnar sitt godkännande, och medborgare, myndigheter och intresseorganisationer kan lämna synpunkter. Om många relevanta synpunkter lämnas in och detaljplanen behöver stora förändringar får de nämnda intressenterna möjlighet att tycka till ännu en gång. Efter att man har

anpassat planen efter de relevanta synpunkterna kan stadsbyggnadsnämnden ge förslaget ett godkännande. Slutligen granskas detaljplanen, vilket blir sista tillfället att lämna synpunkter för medborgare. Nämnden bestämmer sedan om planen ska antas. Om medborgare inte godkänner beslutet kan det överklagas tre veckor efter antagandet. Efter detta kan detaljplanen vinna laga kraft (Stockholm stad 2018c).

Figur 4: Stockholm stads förklarande bild över detaljplaneprocessen (Stockholm stad 2018)

Mångfald som planeringsideal

Som svar på modernismens toppstyrda lösningar, med effektivitet i fokus, har mångfald och integration blivit grundprinciper inom samhällsplanering. Mångfald kan innefatta allt från variation i den fysisk strukturen, en blandning av funktioner, och att fler socioekonomiska grupper har möjlighet att ta del av och forma staden (Fainstein 2005, 3). Den tidigare traditionen grundade sig i social ingenjörskonst och har kritiserats för sin segregande stadsbyggnad. Postmodernismen har medfört en övergång till en mer kommunikativ tradition. Strävan att vara rationell lever fortfarande kvar inom planeringen, men allmänintresset som central utgångspunkt har genomgått kritik för att verka normativ. I ett alltmer heterogent samhälle, prioriteras allmänhetens bästa. Något som i praktiken kan leda till att minoritetsgruppers behov hamnar i skymundan (Mukhtar-Landgren 2012, 153). Än idag grundar sig planeringen

på två motstridiga antaganden: ” (1) städer är heterogena och (2) allmänintresset förutsätter homogenitet” (ibid. 154).

I detta planeringsideal beskrivs mångfald som grundläggande för samhällets positiva fortlevnad. Man menar att mångfald kan bidra med allt från att skapa jämlik tillgång till service för olika grupper, attrahera humankapital och främja innovation i en region. Jane Jacobs är en av modernismens mest kända motståndare. Hon menar att städer med mångfald är platser som människor vill bo i, men även att det främjar den ekonomiska produktiviteten. Hon förespråkar städer med ”vimmel, möjligheten att interagera med främlingar, korta gator, och blandade funktioner” (Fainstein 2005, 4). Detta synsätt inspirerade Richard Florida som har varit inflytelserik i 2000-talets planering. Både Jacobs och Florida menar att ”mångfald stimulerar kreativiteten”, vilket i sin tur främjar innovation och tillväxt (ibid.).

I och med den ekonomiska krisen under 1990-talet fördjupades Sveriges sociala polarisering. Segregationen har inneburit att medborgares olika ekonomiska förutsättningar har blivit närmare knutna till klass och etnicitet. En vanligt förekommande stadsutvecklingsstrategi kallas *Social blandning*¹ (Andersson 2008a, 41). Strategin syftar till att värna mångfalden genom skapandet av ett mer blandat bostadsbestånd inom bostadsområden. Invånare ska kunna göra bostadskarriär i sitt område utan att behöva flytta, och nya grupper ska ha möjligheten att flytta in. Vanligen innebär detta att man försöker locka medelklassen att flytta till socioekonomiskt svaga områden med syfte att stärka den resurssvaga gruppen. Strategier för social blandning används sällan i välbärgade områden (Schuermans 2014, 478–479).

Krav på att bygga för 'allsidig hushållssammansättning', baseras bl.a. på farhågor om att socialt och etniskt delade städer inte bara är resultatet av existerande ojämlikhet utan att segregationen i sig är ett verksamt element i skapandet av social ojämlikhet.

(Andersson 2008a, 41)

Enligt social nätverksteori menar man att grannskapseffekter påverkar individens sociala möjligheter och integration på arbetsmarknaden (Ibid. 60). Genom att

---

¹ Se engelskans begrepp *Social mixing*

möjliggöra möten i vardagen mellan olika grupper ska detta leda till delade kontaktnät, stärkt socialt kapital, samt skapa en mer levande stadsmiljö. Med ett större befolkningsunderlag finns även bättre förutsättningar för service och butiker i området (Schuermans 2014, 478–479). Andersson vill förtydliga att ”grannskapseffekter inte ska tolkas deterministiskt”, utan som en påverkande faktor till individens levnadsvillkor (Andersson 2008a, 60).

Kritiska röster menar att riskerna för utträngningseffekter är stora vid implementering av social blandning. Inflyttningen av kapitalstarka grupper tenderar att höja bostadskostnader i resurssvaga områden. Bostadsmarknaden erbjuder begränsade skyddsmekanismer för att möjliggöra att ursprungsbefolkningen ska kunna bo kvar om området blir mer attraktivt. Detta kan dock vara en långsam process, då stigmatiseringen av ett socioekonomiskt utsatt område i media och folkmun tar lång tid att tvätta bort (Schuermans 2014, 478–479).

Vem vill ha mångfald?

I kontrast till planeringsparadigmet för mångfald kan ett flertal exempel lyftas som visar på motstridiga tendenser. Nationella marknader är del av ett globalt nätverk där stadsutvecklingen till stor del drivs av imitation. Stora gallerior, kontorsbyggnader och flygplatser ser många gånger likadana ut runt om i världen. Ytterligare ett exempel är grindsamhällen² som har blivit en vanligt förekommande trend som också grundar sig i imitation. Boendeformen har spridits med hjälp av globala medier och har blivit populär världen över. Medborgare tar då trygghetsskapande i egna händer genom att flytta till inhägnade bostadsområden (Fainstein 2005, 6). Victoria Park i Limhamn har till exempel omnämnts som Sveriges första grindsamhälle (Frelin 2009). Imitationen främjar på så sätt varken idén om mångfald i fysisk design eller interaktion mellan olika sociala grupper.

Idealet om mångfald och heterogenitet utmanas även i kommunstrukturen. Under 1980-talet togs de ”riktade stadsbidragen för kommunal verksamhet” bort, och sedan under tidigt 1990-tal kommunaliserades den svenska skolan. Detta menar Roger Andersson har gjort prioriteringen av resurser allt mer tydlig på en kommunal nivå: ”I många kommuner utmanas solidariteten mellan resursstarka och resurssvaga

---

² Se engelskans begrepp *gated community*

stadsdelar på ett nytt sätt” (Andersson 2008b, 152). Andersson argumenterar för att det kommunala utjämningsystemet är ofördelaktigt för de kommuner som har en stor resurssvag befolkning. Dessa kommuners merkostnader täcks inte av systemet, vilket resulterar i att kommunerna behöver dra ner på utgifterna för skolorna i medelklassområden. Dessa skattebetalare känner sig därför missgynnade då de betalar höga skatter, men med låg avkastning. Sveriges segregationsstruktur riskerar på så sätt att börja likna en amerikansk modell där medelklassområden har krävt att få bli egna kommuner. Salem och Botkyrka är ett sådant svenskt exempel där det blev en folkomröstning 1983 (Ibid.).

Självsegregation är ytterligare en mekanism som hamnar i konflikt med mångfaldsidealet. Det kan förklaras som en motreaktion mot systematisk diskriminering som marginaliserade grupper möter i vardagen. På grund av begränsande hinder vissa grupper möter i samhället blir det viktigt att internt skapa ett nära sammanhållet nätverk (SOU:79, 71).

Skapandet av etniska nätverk, genom vilka många personer med invandrarbakgrund skapar sin umgängeskrets och sociala tillvaro, blir en kompensation för den uteblivna integrationen och en reaktion på den systematiska diskrimineringen.

(SOU 2006:79, 71)

Kapitalstarka grupper, såsom medelklassen, kan på ett mer aktivt sätt påverka segregationsmönster. Socioekonomiskt starka grupper har en större ekonomisk valfrihet att frivilligt flytta ifrån eller bosätta sig på en specifik plats (Andersson et al. 2007, 10). Dessa grupper väljer ofta att leva tillsammans då man identifierar sig mer med ”folk som oss”. Vid val av bostadsområde menar forskare att ”vi-och-dem-tänket” är starkt. Den starka gruppidentiteten resulterar i en uteslutning av ”de andra”. I Sveriges offentliga utredning *Integrationens svarta bok* (SOU 2006:79) skriver de att detta beteende ”förnekas systematiskt av den privilegierade medelklassen” (s. 72). Vid diskussioner angående segregation nämns sällan socioekonomiskt starka gruppers bostadsval som en del av problembilden. Problemet beskrivs ligga hos de resurssvaga bostadsområdena (Andersson et al. 2007, 10). De kapitalstarkas självsegregation ”gynnar privilegierade grupper och missgynnar de redan missgynnade” (SOU 2006:79, 72).

Stockholm stad har målet att skapa *en socialt sammanhållen stad*. Detta vill de göra med hjälp av att öka delaktigheten vid stadsutveckling (Stockholm stad 2018a, 51). Hur viktigt är det att uppnå en heterogen stad med mångfald för medborgare? Trädgårdsstaden Bromma är ett exempel på hur ett resursstarkt område gör motstånd mot förtätning. En del av denna förtätning skulle kunna bidra till skapandet av ett mer blandat bostadsbestånd. Kan det uppstå konflikter med kommunens delaktighetsstrategi?

2 Tidigare forskning och teori

Det här avsnittet inleds med att presentera tidigare forskning kring konflikten mellan mångfald som planeringsideal och de självsegregerande krafterna som gör motstånd mot det idealet. Då självsegregation främst har behandlats inom sociologin finns det en lucka för att undersöka begreppet ur ett samhällsgeografiskt perspektiv. Detta undersöks vidare genom ett teoretiskt ramverk av kritisk participationsteori. Few et al. (2011) lyfts för att diskutera maktrelationerna vid medborgardelaktighet, samt för att resonera kring konflikter som kan uppstå mellan lokala och regionala mål i dessa processer. I analysen kommer detta att appliceras på den potentiella konflikten mellan Trädgårdsstadens lokala intressen och Stockholm stads övergripande mål. För att kunna analysera hur medborgare i resursstarka områden för sin talan och hur inflytandet över planeringen manifesteras används Duncan och Duncans (2001) fallstudie i Bedford, New York, som referensfall. Slutligen presenteras det teoretiska ramverket för att redogöra för hur de olika teorierna bidrar till att besvara studiens frågeställningar.

2.1 Tidigare forskning

Rowland Atkinson, forskare inom sociologi och socialt arbete, menar att en diskussion om höginkomsttagares roll för att skapa integration, gemenskap och mångfald har lyst med sin frånvaro både inom politiken och akademien (Atkinson 2006, 819–820). Storbritanniens segregation kan läsas i hur denna grupp till stor del väljer att inte interagera med resterande grupper i samhället när det gäller skola, transport och bostättning. Forskaren beskriver detta som en form av enklavism, där socioekonomiskt starka grupper isolerar sig för att söka trygghet. Detta är något som står utanför offentlig intervention, men samtidigt har påtagliga konsekvenser för dem som inte får ta del av dessa samhällskretsars kapital och nätverk. En form av segregation som riskerar att fördjupa rådande strukturer, skapa fientlighet och minska den politiska empatin (ibid. 830). Urbanpolitikens mål att bromsa segregeringstrender, med hjälp av blandat bostadsbestånd och upplåtelseformer, hamnar i konflikt med medborgares motstridiga krafter mot integration. Politiker och planerare står

därför inför en utmaning att locka tillbaka dessa hushåll till stadens gemenskap (ibid. 831).

Schuermans et al. (2014) undersöker hur den vita medelklassen i Belgien diskuterar segregation och social blandning. Resultatet från deras studie visar att intresset för att bo i blandade bostadsområden var svalt, samt att de som bodde i heterogena områden sällan tog den integrerande roll som planerarna förväntade sig med dess strategier för social blandning (Schuermans 2014, 478). I själva verket fann man att informanter från dessa områden hade utvecklat strategier för att undvika kontakt med etniska minoriteter och socioekonomiskt främmande individer. Vanligt förekommande åsikter var att man helst umgicks med ”människor som oss” och att ett flertal av storstadsborna använde mycket stereotypa ordalag om sina grannar. Representanter från medelklassen som bodde i socioekonomiskt homogena områden indikerade att valet av bostadsområde var kopplat till viljan att undvika främmande grupper i deras boendemiljöer (ibid. 491). Schuermans et al. menar att detta är ett relevant perspektiv för att analysera trovärdigheten och effektiviteten av strategier för social blandning (ibid. 478).

Tidigare forskning om den vita medelklassen, i både homogena och heterogena bostadsområden, har till stor del fokuserat på grindsamhällen och gentrifiering. Litteraturen om medborgares bostadsmönster visar på en vilja att knyta ett fördelaktigt socialt nätverk, boendet som en statusmarkör och viljan att leva bland likasinnade (Schuermans et al. 2014, 479). Studier av Karsten (2007) och Ley (1986) menar att medelklassen visar på en preferens för en heterogen stad där man kan hälsa på och roa sig, men föredrar en homogen boendemiljö i förorterna (där en stor del av denna grupp bor internationellt sett). Schuermans et al. argumenterar dock för att det är av vikt att även diskutera mindre spektakulära former av segregation och utträngningseffekter (2014, 480). Förklaringsmodellen för segregation måste breddas från att diskutera bostadsmarknaden och självsegregering av resurssvaga grupper. Självsegregation är även en process som medelklassen medverkar i och kan te sig i mer subtila former (ibid. 490). Genom att acceptera dessa gruppers påverkan på rådande segregationsmönster skapas en mer holistisk förståelse för segregation. I Schuermans et al. egna ord: “Det är det till synes oskyldiga och inkonsekventa landskapet av

privilegium som bildar sin spegelbild.” (Schuermans et al. 2014, 491. *Författarens översättning*).

I Sverige har utforskningen av begreppet självsegregation varit begränsad. Vid studier av självsegregation hos socioekonomiskt starka grupper har främst ett sociologiskt perspektiv använts. Likt Schuermans et al. studie har en kandidatuppsats skrivits om hur preferenser hos medelklassen i Halmstad påverkar stadens segregationsmönster (Foureaux & Liang 2017). Vidare diskuterar Herbert (2013) självsegregation utifrån Zygmunt Baumans och Webers teorier i relation till inhägnade flerbostadshus i Malmö. I och med utvecklingen av det postmoderna samhället har många av de gränser som tidigare varit fasta blivit flytande och okontrollerbara. Självsegregationen beskrivs som en strategi där den enskilda individen tar kontroll över sina rädslor för det som känns främmande (Herbert 2013, 21). Vidare exemplifieras Webers begrepp *social slutenhet* genom självsegregationen i Malmö. Social slutenhet innebär att den resursstarka gruppen i samhället ”skapar ett ojämlikt tillträde till högt värderade resurser” för att säkerställa sin egen tillgång till denna resurs (ibid. 22). Den högt värderade resursen är i det här fallet trygghet och upprätthålls genom en monopolisering av tillträde till sociala rum. Självsegregation kan ses som en lösning som skapar barriärer till de säkra sociala rummen. De socioekonomiskt starka individerna koncentrerar sig då till vissa delar av staden (ibid. 22–23).

2.2 Teoretiskt ramverk

Delaktighet i planering

Planerare vurmar för mångfald och delaktighet, men är mångfald ett ideal som medborgare är intresserade av? I och med att Stockholm stad har målet att skapa *en socialt sammanhållen stad* med hjälp av strategin *delaktighet som grund för stadsutveckling* kommer nu kritisk participationsteori att presenteras. Om man ökar delaktigheten i samhällsplaneringen kan de långsiktiga och storskaliga målen om heterogenitet hamna i konflikt med medborgarnas lokala intressen.

Planeringsparadigmet som karaktäriserade 1960-talet styrdes av traditionell byråkrati med tungvikt på teknologi och rationalitet. Sedan dess har planeringen börjat anta nya

former som David Harvey kallar för det entreprenöriella planeringsparadigmet (Harvey 1989, 4). Allen beskriver utvecklingen av statens styre över offentliga institutionerna lik en affärsmässig modell (Allen 2004, 25). I och med de neoliberala strömningarna under 1980- och 1990-talet omformades statens roll från att ha kontroll över hela leveranskedjan av en tjänst, såsom skola eller sjukvård, till att mer ha rollen av att sätta upp ett ramverk för utvecklingen. Staten sätter upp mål och strategier för önskad utvecklingsriktning, men detta utförs sedan av en rad andra aktörer (ibid., 26). Det har bland annat inneburit en större vikt vid ett inkluderande förhållningssätt, som ämnar att placera olika aktörer och medborgares kunskap i centrum. Medborgardeltagandet kan fungera både som medel och mål. Ett medel för att skapa det bästa resultatet av ett projekt, men även ett mål i den mening att det kan ge individer en känsla av makt när de medverkar vid fattandet av beslut som påverkar deras vardag (Few et al. 2011, 48).

I och med att medborgardeltagande i planeringsprocessen har blivit allt mer vanligt förekommande har det lagts under luppen för kritisk granskning. Sedan Arnsteins trappa³ har kritiken av participation som tom retorik exemplifierats i ett flertal studier, medan andra kritiker lyfter att det toppstyrda planeringsparadigmet lever kvar utan att ge betydande inflytande till medborgare (Few et al. 2011, 49).

Illusionen av inkludering

Few et al. (2011) diskuterar participation utifrån ett kritiskt maktperspektiv. De anser att medborgares delaktighet i planeringsprocessen är viktigt av både etiska och praktiska skäl. Invånarnas lokala kännedom av platsen kan bidra till att kunna anpassa åtgärder på bästa möjliga sätt (Few et al. 2011, 46). Samtidigt menar forskarna att listan över svårigheter som medborgardeltagande står inför kan göras lång. Ett av de mest grundläggande problemen är att skapa ett brett och representativt deltagande. Att delta kan vara tidskrävande, vilket gör att många grupper kan ha svårt att närvara. Vidare är det viktigt att ha processens maktrelationer i åtanke. Vid den här typen av sammanträden spelar medborgares självförtroende och respekt för auktoriteter in på vilket inflytande man tror att man kan åstadkomma. Under en medborgardialog kan ett brett spektrum av olika aktörer komma att interagera. Tidigare relationer och

---

³ Se 1.2 Avgränsning för figur av Arnsteins trappa.

dynamik mellan aktörerna kan också påverka processens utfall. Tjänstepersoner tenderar till exempel att ha överläge i processen då de är sakkunniga i frågorna som diskuteras. Under samråd och medborgardialog kan det vara svårt för tjänstepersoner att säkerställa om de aktiva rösterna är representativa för gruppen. Risken är stor att grupper med specifika intressen får oproportionerligt stort inflytande. Artikeln frågar sig därför vem det är som får ökat inflytande i dessa processer (ibid. 49).

Målkonflikter mellan den lokala och regionala skalan

Med klimatfrågan som exempel diskuterar Few et al. hur det kan uppstå konflikter mellan lokala och regionala intressen under medborgardialog. Frågans långsiktiga karaktär, där åtgärder bör vidtas i ett preventivt syfte för att tillgodose ett intergenerationellt perspektiv, får långt ifrån alltid allmänhetens stöd (Few et al. 2011, 46). Skalkonflikter kan på så sätt uppstå både rumsligt, lokalt kontra regionalt, men även en konflikt i tid. Vissa kostnader som betalas av den nuvarande generationen kan få positiva konsekvenser först för framtida generationer. Few et al. menar att privatpersoner har en benägenhet att prioritera kortsiktiga intressen högre än de lösningar som beskrivs som långsiktigt hållbar planering (ibid. 52, 54).

Med detta i åtanke kan man diskutera ifall det finns utrymme för motstridiga röster att påverka, eller är det bara de röster som bekräftar planerarnas mål som kan tas i beaktning. Om medborgardeltagandet riskerar att hota de allmänna planeringsintressena är det troligt att kontrollen över beslutfattandet återställs. Med dessa argument menar forskarna att arvet från det toppstyrda planeringparadigmet spelar större roll idag än vad planerare är villiga att erkänna. Planeringsparadigmet lever kvar i form av ”inneslutning”⁴. Trots att man utåt sett menar att man har som avsikt att inkludera gräsrotsperspektiv vid beslutfattande, verkar processen fortfarande i hög grad vara kontrollerad av planeringsorganen. Few et al. argumenterar därför för att participation kan bli en illusion av makt, då de medverkande ofta kommer till konsensus på grund av det institutionella ramverk som satts upp av planeringsaktörerna (Few et al. 2001, 54).

A process whereby planning agencies have (consciously or subconsciously) attempted to steer stakeholder participation toward support for predetermined goals by forging tactical

---

⁴ I originaltexten benämns detta som *Containment*.

alliances, blocking dissent and avoiding scope for conflict. The result may be described as 'containment' of participation.

(Few et al. 2011, 54)

Om befolkningen bjuds in till dialog men märker att inflytandet inte är reellt kan det resultera i offentligt missnöje och misstro. En alltför toppstyrd process riskerar att få en bakslagseffekt (Few et al. 2011, 55). Few et al. trycker på att planerare bör vara tydliga med vad som är förhandlingsbart vid deltagandet i en medborgardialog, och ta skalkonflikter i beaktning innan processen inleds (ibid. 56).

Referensfall: Avpolitisering av segregation

I Duncan och Duncans fallstudie (2001) görs en samhällsgeografisk analys av hur estetiseringen av landskapet kan bli till en exkluderande mekanism. Landskapet spelar här en nyckelroll. Med fallet Bedford, New York undersöker författarna relationen mellan landskap, social identitet och exkludering. De visar på ett intressant exempel där medborgares tillgång till ekonomiskt, socialt och kulturellt kapital påverkar deras möjlighet till inflytande i samhällsplaneringen. Genom att medborgarna har mobiliserat sig har förorten undvikit exploatering och blivit ett skyddat område för en social elit (Duncan & Duncan 2001). Studien kommer att användas som ett referensfall för att analysera hur, och med hjälp av vilka argument, medborgarna i Trädgårdsstaden Bromma för sin talan.

Med landskapets kvaliteter som grundargument har de aktiva medborgarna påverkat detaljplaners utformning och stått emot en urbaniseringsprocess i Bedford (Duncan & Duncan 2001, 387). Duncan och Duncan menar att den sociala distinktionen kan bibehållas genom att framhäva platsens skönhet. Denna estetisering regleras strikt genom områdets detaljplaner som skyddar de oexploaterade grönområdena. I och med denna hyllning till de lokala värdena och miljöns estetiska styrkor döljs hur detta kan ställas i relation till bostadsbristen inom New Yorks storstadsområde. En bostadsbrist som till stor del grundar sig i knappa markresurser inom regionen (ibid). Författarna menar att detta kanske inte skulle vara problematiskt ifall värdena som Bedford vurmär för faktiskt vore unika. De menar dock att dessa karaktärsdrag finns i många förorter utan att få denna upplyfta status. Något de härleder till att i andra förorter har det mobiliserade motståndet mot förtätning inte varit lika omfattande (ibid. 389).

Artikeln menar att estetiseringen av landskap är en strategi som används främst av välbärgade områden. Ju större ekonomiska tillgångar respondenterna hade, desto större areor ansåg de sig ha rätt att kontrollera. Respondenter med mindre tillgångar i Bedford nöjde sig med att vilja försäkra "att man inte försämrade utsikten från tomten". Respondenter med större tillgångar ville även slippa se "oattraktiva miljöer när de kör runt i staden och dess närmiljöer" (Duncan & Duncan 2001, 390). Författarna menar att de kan identifiera en form av alienation hos dem som de intervjuar, en ovilja att erkänna vilka konsekvenser bevarandet av boendemiljön resulterar i. Negativa konsekvenser som exkludering, formuleras om till positiva ordalag som exklusivitet. Oexploaterad natur ses som en bristvara och kan på så sätt bidra till de boendes kulturella kapital. Det huvudsakliga målet som medborgarna argumenterar för är bevarandet av landskapet, inte att området ska ämnas för en specifik grupp (ibid. 390).

En viktig del av detta är den sociala klassidentiteten hos de som bor i området. I det kapitalistiska samhället där identitet är kopplat till vårt privata ägande, spelar det estetiska en viktig roll i att avpolitiserar klassrelationer. Klassrelationer bygger på makt, auktoritet och produktionsmöjligheter. Dessa estetiseras och mystifieras i Bedford då de benämns som livsstil, smak och uppskattning för de visuella kvaliteterna av området (Duncan & Duncan 2001, 387). Klass och makt reduceras till estetiska preferenser. Ägande av landskap är en symbol för välstånd, där makten ligger hos dem som kontrollerar dem, och kan få allvarliga exkluderande konsekvenser. Landskap har starka symbolvärden och kan skapa många olika känslor hos betraktaren. Duncan och Duncan beskriver det så här:

Members of certain communities can mobilize enough economic and cultural capital to create landscapes that have the power to incorporate and assimilate some identities while excluding or erasing others.

(Duncan & Duncan 2001, 387)

Duncan och Duncan menar att kulturgeografiska studier har fokuserat för mycket på att analysera individens handlingsutrymme, snarare än samhällsstrukturer (Duncan & Duncan 2001, 389). Ideologi genomsyrar människors vardag. Dess idéer tas ofta för

givet och befästs genom lagstiftning. De menar att det är viktigt att diskutera den historiska kontexten för hur det formella politiska arbetet utförs, hur det har skapats och omformats. Det är detta ramverk som bestämmer hur landskapet definieras och vad som anses vara värt att bevara. Att argumentera för bevarandet av landskapet med hjälp av estetiska argument är effektivt då de inte verkar vara politiskt. Estetiska ideal verkar frikopplat från andra samhällsfrågor, som segregation, och känns därför harmlöst (ibid. 391). Med hjälp av estetiska ideal kan konsensus skapas över klassgränser kring att vissa miljöer är mer värda att bevara än andra, även om idealet har potential att fördjupa rådande segregationsmönster. Estetiseringen av landskapets vanligtvis politiskt laddade värden avpolitiserar en fråga om klass och segregation (ibid. 392).

2.3 Teorins grund för metod

Tillsammans med den insamlade empirin kommer det teoretiska ramverket lägga grunden för att besvara uppsatsens frågeställningar. Duncan och Duncans (2001) fallstudie används för att tolka *vilka argument som används av förtättningskritiker i Trädgårdsstaden*, för att sedan diskutera *medborgarnas möjlighet att påverka förtättningsstrategier*. Fewes et al. (2011) kritiska participationsteori används också för att diskutera denna frågeställning. Teorin används för att förstå maktdynamiken under medborgardeltagande.

Detta leder oss sedan till frågeställningen om delaktighet och självsegregation. Med hjälp av Duncan och Duncans (2001) artikel diskuteras medborgarnas intentioner med motståndet mot förtätning och om Trädgårdsstaden kan anses vara ett fall av självsegregation. Slutligen diskuteras om hur målkonflikter kan uppstå mellan medborgarnas lokala intressen av att bevara den befintliga miljön och Stockholms regionala mål att bygga 140 000 nya bostäder och skapa en socialt sammanhållen stad (Stockholm stad 2018a, 6, 51).

3 Metod och material

Denna kvalitativa fallstudie har en empirisk grund i dokumentstudier och intervjuer. Tre intervjuer har utförts med totalt fem respondenter. Samtliga kontaktades för sin specifika roll som antingen tjänstepersoner vid Stockholm stad eller representanter för föreningar som uttrycker motstånd mot förtätning i Trädgårdsstaden Bromma. Vid dokumentstudier har generella och fallspecifika styrdokument studerats, samt analys gjorts av vilka argument som används på sociala medier, bloggar och andra plattformar där mobilisering av motståndsröster har samlats.

3.1 Kvalitativ fallstudie

En fallstudie har genomförts för att undersöka vilka potentiella konflikter som finns mellan mångfald som planeringsideal och motståndet som idealet möter. Trädgårdsstaden Bromma är ett lämpligt fall att undersöka då dess medborgare aktivt mobiliserar sig mot förtätning. Med Stockholm stads strategi *delaktighet som grund för stadsutveckling* kan dessa motståndsröster potentiellt få större inflytande i stadens planering, vilket kan komma att påverka Stockholm stads mål om att skapa *en socialt sammanhållen stad*. I en utredande rapport menar kommunen att självsegregation av resursstarka grupper påverkar stadens segregationsmönster (Stockholm stad 2017, 20). Detta utvecklas inte i detalj och inga platspecifika studier finns tillgängliga. Genom att genomföra en fallstudie på ämnet kan en större förståelse skapas kring hur denna process potentiellt kan gå till. Flyvbjerg (2006) menar att fallstudier ofta döms ut för att inte kunna vara generaliserbara i en bred bemärkelse. Han argumenterar dock för att det är genom fallspecifika studier som trender kan exemplifieras och vår förmåga att förstå verkligheten breddas (Flyvbjerg 2006, 242).

För att diskutera medborgares möjlighet till inflytande i planeringsprocessen fokuserar studien på maktförhållandena vid medborgardeltagande. Detta handlar om subtila sociala mönster som är svåra att undersöka på ett kvantitativt sätt innan det har identifierats kvalitativt. Under intervjuerna hade informanterna möjlighet att delge deras uppfattningar om potentiella konflikter med ökad participation och resonera kring medborgares olika möjligheter att påverka planeringen. Frågor som kräver mer

utförliga svar än vad som kan hittas i enbart modeller och siffror. Det material som har insamlats bygger på hur respondenterna, utifrån sin yrkesroll, tolkar verkligheten (Bryman 2016, 455). Därför valdes en kvalitativ forskningsansats (Sayer 2000, 21).

Uppsatsen utgår från en abduktiv analysstrategi (Lind 2015, 97) där de grundläggande teoretiska ramarna formades tidigt. Duncan och Duncans (2001) fallstudie diskuterar hur medborgares olika förmåga att mobilisera sig påverkar dess möjlighet att ha inflytande i planeringen. Genom fortsatta studier om maktförhållanden i planering väcktes ett intresse för att utforska ämnet i en svensk kontext. I och med att jag lärde mig mer om de platsspecifika förhållandena för studiens valda fall utvecklades användandet av den internationella litteraturen och teori. Teori och empiri har på så sätt fått utrymme att forma varandra (Lind 2015, 97).

3.2 Material och insamlingsteknik

För att undersöka fallet närmare gjordes ett målstyrt urval av intervjupersoner, samt insamling av relevanta dokument. Informanterna valdes ut för sin platsspecifika kunskap med direkt koppling till studiens forskningsfrågor (Bryman 2016, 498). Tyngdpunkten ligger vid de intervjuer som har utförts med tjänstepersoner vid Stockholms stad, dels med Stadsbyggnadskontoret, dels Stadsdelsförvaltningen Bromma. Intervjuerna ger en djupare förståelse för hur kommunen arbetar med de mål som lyfts fram i generella och platsspecifika styrdokument. De resonerar kring vilka potentiella konflikter som kan identifieras, samt hur dessa hanteras.

Empiri för förtätningskritikernas argument finns tillgängligt på internet i form av olika hemsidor och öppna facebook-grupper. Detta gjorde det möjligt att ta del av mycket material utan att geografiskt närvara på platsen. Vidare har det skrivits en bok till Trädgårdsstadens försvar (Reimers 2015), samt ett antal olika nyhetsartiklar om stadsutvecklingen och motståndet. För att få en djupare förståelse av den upplevda problematiken genomfördes även en intervju med ordförande för en intresseförening.

På grund av forskningsetiska skäl har intervjupersonerna anonymiserats. Det är inte informanternas exakta titel och namn som ger värde till materialet. Genom att berätta för informanterna i förväg att materialet delges anonymt kan detta bidra till att personerna känner sig friare i sina formuleringar. Konfidentialitetskravet är viktigt då

deltagandet inte ska inkräkta på informanternas privatliv eller yrkesliv (Bryman 2016, 170). I Bilaga A kan samtliga informanternas kodnamn läsas.

Intervjuerna hade en semistrukturerad struktur där övergripande teman och frågeställningar erbjöds att skickas till informanterna i förväg. Intervjuformuläret kan läsas i Bilaga B. Inledningsvis presenterades studiens syfte. Den mer fria formen gav intervjupersonerna möjlighet att resonera kring intervjuens olika teman och öppna frågor med hjälp av personliga resonemang och egna exempel. Deras tankegångar kunde sedan fördjupas med hjälp av följdfrågor (Denscombe 2009, 235). Intervjuerna genomfördes mellan den 16 april till den 4 maj och varade mellan 45 till 90 minuter var. De spelades in efter medgivande för att minska risken för bortfall av resonemang och materialets detaljer. För att få en grundlig förståelse för empirin transkriberades och kodades sedan intervjuerna inför analysen (ibid. 258).

Vid analysen sammanställdes materialet från dokument och intervjuer under de olika teman som formulerades inför intervjuerna. Genom denna sammanställning kunde olika mönster upptäckas. Materialets trovärdighet anses hög då intervjupersonerna är utvalda för sin yrkeserfarenhet och kännedom om den lokala kontexten. Informationens validitet stärks sedan genom att den jämförs med andra källor, såsom generella styrdokument, statistik och andra informanternas uppgifter. Detta kallas triangulering. De mönster som lyfts diskuteras sedan i relation till uppsatsens teoretiska ramverk (*se avsnitt 2.4*) (Sayer 2000, 21).

Vid hanterandet av källor är det viktigt att vara medveten om dess olika bias. Till exempel är den verklighetsbeskrivning som Stockholm stads informanter ger färgad av att de är anställda av kommunen och har en tjänstepersons perspektiv. Även dokument från kommunen påverkas av dess avsändare. Styrdokument kan vinklas beroende på vilka politiska partier som sitter i kommunfullmäktige när de godkänns. Genom att även lyfta medborgarnas perspektiv vägs två olika synsätt emot varandra för att diskutera fallets potentiella konflikter.

4 Resultat och analys

I detta avsnitt kommer studiens frågeställningar ställas mot det empiriska materialet och tolkas genom det teoretiska ramverket. Under 4.1 presenteras en sammanställning av Stockholm stads framtidsvisioner, samt deskriptivt intervjumaterial som ökar förståelsen för vilken tyngdpunkt målen har i kommunens arbete. Under rubrikerna 4.2 – 4.6 kombineras deskriptivt material med intervjumaterial av mer subjektiv karaktär, där de olika informanterna resonerar kring uppsatsens frågeställningar. Detta kopplas även samman med de teorier som presenterades i det teoretiska ramverket. Rubrikerna indikerar vilken frågeställning som kommer beröras: I 4.2 lyfts material för att besvara *hur medborgarnas delaktighet tar sig uttryck vid förtätningsplaner i Trädgårdsstaden Bromma* och 4.3 tillägnas *vilka argument som används av förtätningskritiker i Trädgårdsstaden*. 4.4 diskuterar *vilka möjligheter medborgare har att påverka förtätningsstrategier*, medan 4.5 resonerar kring *ökad delaktighet i planeringen som potentiellt medel för självsegregation*. Avslutningsvis i 4.6 diskuteras potentiella målkonflikter som kan uppstå mellan lokala och regionala mål i planeringen med hjälp av intervjumaterial och kritisk participationsteori. Detta kommer att bidra till att huvudfrågeställningen sedan kan besvaras i slutsatsen.

4.1 Stockholms stads framtidsvisioner

I Stockholm stads översiktsplan (2018a) sätter målet *att växa* ramarna för kommunens framtida utveckling. Stockholm stad har i dagsläget ca 936 000 invånare och staden planerar att bygga 140 000 nya bostäder fram till 2030. Man menar att stadens attraktionskraft fungerar som en tillväxtmotor inte bara för Stockholm som region, utan för hela Sverige (Stockholm stad 2016e; Stockholm stad 2018a, 6). Intervjun som genomfördes med Stadsdelsförvaltningen Bromma inleddes med en presentation av Stockholms utveckling och utmaningar. Mest centralt var behovet att växa för att bli konkurrenskraftig i relation till Europas andra huvudstäder. Ett mål som det finns en politisk enighet kring. Cirka 18 000 av de nya bostäderna ska byggas i Bromma. En del av dessa kommer att byggas i Trädgårdsstaden, men det största tillskottet planeras i andra delar av distriktet (Informant SDF1, 2018).

I översiktsplanen har man även identifierat ett antal allmänna intressen. Ett av dessa är att skapa *en socialt sammanhållen stad*. Under de senaste decennierna har polariseringen mellan olika socioekonomiska grupper fördjupats i Stockholm. Invånarnas upplevelse av staden kan skilja sig fundamentalt beroende på ålder, kön och vilken stadsdel man bor i. Variationen i tillgänglighet av attraktiva stadskvaliteter för olika invånare finns i allt från kultur och offentliga platser, till individers tillgång till kollektivtrafik, handel och samhällsservice. I stadens framtidsvisioner strävar man därför efter att erbjuda ”en levande, tillgänglig och trygg stadsmiljö”, samtidigt som man tillgodoser människors olika behov (Stockholm stad 2018a, 50).

När Stockholm stad växer ämnar man att använda detta som ett verktyg för att överbrygga den sociala polariseringen i staden. Många bostadsområden är homogena både i sin fysiska karaktär och socioekonomiskt. Villaområden ligger för sig, och flerbostadsområden för sig, där områdena separeras genom den fysiska infrastrukturen. Genom att fylla dessa mellanrum vill man bättre länka samman staden för att skapa flöden mellan olika stadsdelar, något som kan främja människors möten i vardagen (Stockholm stad 2018a, 50). Vidare finns det mål för att främja ett mer varierat bostadsbestånd inom olika stadsdelar för att gynna integration och möjliggöra bostadskarriär inom områdena (ibid. 24–25).

Framtidsvisioner för Trädgårdsstaden Bromma

I Stockholm stads översiktsplan beskriver man även hur Bromma är i behov av fler hyresrätter för att skapa en bättre blandning av upplåtelseformer i bostadsbeståndet (Stockholm stad 2018a, 124). I Trädgårdsstaden nämns den välutvecklade kollektivtrafiken, samt den goda tillgången till park- och naturmark, som en fördel för framtida utvecklingsmöjligheter. Stadsutvecklingsbehovet i Trädgårdsstadens stadsdelar beskrivs på följande sätt:

Stadsdelarna behöver kompletteras för en större variation i bostadsbeståndet med fler hyresrätter samt seniorboende, gruppboende och studentboende. Nockebyhov har en något större potential och bör utvecklas med en blandad bebyggelse.

(Stockholm stad 2018a, 126)

Framtida stadsutvecklingsplaner måste vägas mot Trädgårdsstadens lokala intressen att bevara den befintliga karaktären. I översiktsplanen lyfts Ålstensgatan och Olovslund som ”riksintressen för kulturmiljövården” och ett tiotal andra platser utnämns som kulturhistoriskt värdefulla miljöer (Stockholm stad 2018a, 125, 127).

Några projekt som kommer att lyftas i analysen är programmet för Västerledsstråket, samt fyra projekt i Nockebyhov. Det första projektet, som består av fem stadsvillor, har överklagats en gång men är nu i byggnationsfasen. Sedan är det tre projekt som ligger i planeringsskede: två flerbostadshus, ytterligare ett flerbostadshus och LSS-boende, och 17 radhus. Två av dessa är ute på granskning, och ett kommer snart ut på granskning. Även ett av dessa projekt har överklagats (Stockholm stads 2018 e-h: Informant SBK1, 2018).

I programmet för Västerledsstråket planerade man att omvandla en genomfartsled till en stadsträdgårdsgata. Tanken var att göra stråket till en trevligare stadsmiljö ”med nya bostäder, offentliga funktioner och sekvenser av gröna stråk och platsbildningar” (Stockholm stad 2016b, 2). Programmet innefattade 200–300 bostäder men röstades ner av stadsbyggnadsnämnden 2016 (ibid.)

Delaktighet som grund för stadsutveckling

För att uppnå målet om *en socialt sammanhållen stad* vill kommunen använda *delaktighet som grund för stadsutveckling* som en strategi (Stockholm stad 2018a, 51). Målet med medborgardialog och delaktighet är att ”skapa en starkare känsla av samhörighet och tillit i lokalsamhället” (Stockholm stad 2016c, 2). Det beskrivs som ett komplement till den representativa demokratin, där medborgarna har möjlighet att göra sin röst hörd mellan valen (ibid.). Staden vill lyfta röster från olika stadsdelar för att få en bättre förståelse för hur staden upplevs och används (Stockholm stad 2018a, 51). Stadsdelsnämnderna i staden har fått utökade medel för att utveckla lokaldemokratin ”genom utveckling av olika former av dialoger, lokala råd, medborgarforum, medborgarförslag med mera.” (Stockholm stad 2016d, 8–9).

4.2 Medborgarna i Trädgårdsstadens delaktighet vid förtätningsplaner

Stadsbyggnadskontoret beskriver hur engagemanget och vanan att delta i stadsutvecklingsprocesser skiljer sig diametralt i stadens olika stadsdelar. Dialog- och samrådsmöten blir ofta ”knökfulla” i Trädgårdsstaden Bromma, medan i olika miljonprogramsområden ”är man ofta glad om det kommer 10 stycken” (Informant SBK1, 2018). I Trädgårdsstaden engagerar man sig även på många andra sätt. Intresseföreningarna *Värna Trädgårdsstaden i Västerled (2017a)*, *Västerleds trädgårdsförening (2017)*, *Stora Mossens vänner (2018)* håller medborgarna uppdaterade om nya förtätningsprojekt i området och uppmanar till att kontakta kommunen och lokalpolitiker för att protestera mot projekt som strider mot Trädgårdsstadens befintliga karaktär. Boken *Bara Bromma – en bok till Trädgårdsstadens försvar* (Reimers 2015) har ett liknande syfte och har sålts i cirka 1500 exemplar. Författaren driver även en blogg med 500 följare (Reimers 2018).

För att ge en överblick över stadsutvecklingsplanerna har Västerleds Trädgårdsförening sammanställt en interaktiv karta med de olika projekt som är aktuella (Västerleds trädgårdsförening 2017). Att detta inte redan finns visar på att stadsbyggnadskontoret försöker medvetet undanhålla information för att göra det svårare för medborgare att mobilisera sig, menar föreningen (Reimers 2015, 195). Informant M1 anser att kommunikationen mellan medborgare och kommunen inte har varit särskilt bra. Hen är säker på att kommundienstpersoner strategiskt kallar till samråd vid tidpunkter då man vet att oppositionen inte kommer bli lika stark, och exemplifierar med att stadsbyggnadskontoret ska ha kallat till samråd i midsommartider (Informant M1, 2018).

När nya projekt ligger ute beskriver informant M1 och informanterna vid stadsbyggnadskontoret hur politisk lobby ofta drivs av medborgarna. Vid ett fall stärkte man sina argument genom en medborgarfinansierad naturvärdeutredning. De boende i området lade runt en tusenlapp var för utredningen som landade någonstans mellan 40 000 – 50 000 kronor. För att ge utredningen extra legitimitet anlätades samma konsultbolag som kommunen brukar använda. Man fann då rödlistade arter och urskogsvegetation. Med denna utredning menar informant M1 att medborgarna hade möjlighet att göra ett effektivt lobbyarbete. I slutändan halverades NCC:s projekt i Stora mossen till 75 lägenheter (Informant M1, 2018).

Utifrån intervjun med stadsbyggnadskontoret, samt dokumentanalys, tolkas målet om *delaktighet som grund för stadsutveckling*. Det handlar främst om att skapa tillit hos medborgarna och få in synpunkter för att på ett bättre sätt kunna anpassa sina förslag till den lokala miljön. Detta görs genom att bjuda in tidigt och löpande under processens gång, samt att man försöker vara tydlig med vad som är förhandlingsbart i processen (Informant SDF2, 2018).

Enligt standardrutiner bjuds medborgare in till samråd när det redan finns ett politiskt beslut om ett program och preliminära markanvisningar. Ett förslag har då tagits fram genom samarbete mellan byggaktören och planavdelningen på stadsbyggnadskontoret. Att förslag förändras efter samråd menar stadsbyggnadskontoret är mycket vanligt, oavsett stadsdel. Det kan till exempel handla om att ta bort ett hus eller sänka höjden. I fall man har beslutat sig för att göra något utöver det vanliga kan det komma sig att medborgarna bjuds in i programstadiet, eller innan det finns en markanvisning. Hur mycket som är förutbestämt i programmet när man bjuder in medborgare är olika. Oftast finns det redan en struktur och minimumkrav på vad programmet ska innehålla. Att medborgare kommer in allt tidigare i processen menar informanterna på stadsbyggnadskontoret är en trend som de har märkt av. En tidig inbjudan sker främst vid större projekt då det kräver mycket tid och ekonomiska resurser för kommunen (Informant SBK1 & SBK2, 2018).

För att hantera de utmaningar som Stockholm stad står inför vid medborgardialog och delaktighet har de bland annat anammat en ny form för medborgardialog. Tidigare hade de ett format som liknade en biosalongsvisning där tjänstepersonerna informerade medborgarna om aktuella projekt. Detta kunde dock skapa en mobbliknande frustration hos medborgarna. Man hetsade upp varandra. Intrycket blev att alla var upprörda, men det var kanske bara 1–3 personer som förde gruppens talan. Med den nya strategin möter man medborgarna i besökspaviljonger under olika temakvällar, såsom *Gröna Bromma*. I paviljongen ställs olika stationer upp för att informera och besvara medborgares frågor. Lokalpolitikerna är även på plats för att diskutera vilken utveckling de förespråkar. Vid en sista station kan man lämna sina synpunkter som senare får personlig återkoppling. Dessa besökspaviljonger har attraherat cirka 100 deltagare vardera gången och visar på att man i hela Bromma är angelägen om stadsutvecklingsfrågor (Informant SDF1 & SDF2). Informanterna vid

Stockholm stad argumenterar för att detta blir betydligt mer representativt då man vet vem, och hur många, som står för vad. De menar att i slutändan är det viktigaste att medborgardeltagande är en demokratisk process. Både stadsbyggnadskontoret och stadsdelsförvaltningen är tydliga med att demokrati inte innebär att den enskilda får igenom sin åsikt, utan att man får uttrycka sin åsikt och att myndigheterna sedan väger det mot andra intressen (Informant SBK1 & SBK2, SDF1 & SDF2).

Medborgare som är väldigt aktiva kan få känslan av att "de lyssnar inte på mig" för att vi inte gör exakt vad de säger. Men är det inte så demokrati funkar. Man måste väga varje åsikt demokratiskt. Och där sker samma process för varje person som uttrycker sin åsikt oavsett i vilket område åsikterna kommer ifrån.

(Informant SDF1, 2018)

Stadsdelsförvaltningen trycker på hur Stockholm stad arbetar systematiskt vid hanterandet av medborgares synpunkter. Varje åsikt behandlas på samma sätt. De tror därför att medborgare i Trädgårdsstaden, som lyfter välformulerade argument och är insatta i processens utformning, inte har en större påverkan än medborgare i andra områden (Informant SDF1, 2018). Efter ett samråd sammanställer stadsbyggnadskontoret medborgares och sakägares synpunkter i en så kallad samrådsredogörelse. Synpunkterna sorteras under olika kategorier för att finna mönster i kommentarerna. De synpunkter som är relevanta går man sedan vidare med. Irrelevanta åsikter kan vara frågor som de som sakkunniga har tidigare erfarenhet av, såsom trafiksäkerhetsfrågor. Men de är noga med att påpeka att man ofta får in "jättebra synpunkter" som man kan ha missat på grund av att de inte har samma lokala kännedom av platsen. Kritiska synpunkter kan även komma till nytta när stadsbyggnadskontoret till exempel tycker att byggherren har tagit i för mycket i sina exploateringsplaner: "Synpunkterna kan bidra så att vi kan knåda ihop något som vi utifrån vår planprofession också tycker blir ett bättre förslag" (Informant SBK1 & SBK2, 2018).

4.3 Förtätningskritikernas motargument

De flesta signalerna som vi får från Brommaborna är att man redan från början är kritisk och ger indikationer att "Vi kommer överklaga". Många gånger är det inte så att medborgarna talar om

några nyanser eller kompromisser, sänka eller ta bort lite. Utan deras utgångsbud är ofta ingenting.

(Informant SBK1, 2018)

Den beskrivna argumentationen i citatet förklarar informant M1 som en medveten strategi. Även om all stadsutveckling inte är dålig menar hen att utgångspunkten måste vara hård för att dämpa det kraftiga exploateringsstrycket området möter. Marken är eftertraktad av många olika aktörer och då blir det viktigt att medborgarna står upp för sitt bostadsområde. ”Retoriken av att det mesta är fel behövs för att förhindra vartannat eller var tionde exploateringsprojekt”, förklara intervjupersonen (Informant M1, 2018).

I boken *Bara Bromma* argumenterar författaren för vikten av att bevara grundidén med Trädgårdsstaden:

Ju mer jag har förstått den innersta meningen med idén om Trädgårdsstaden, hur Trädgårdsstaden drömdes fram och förverkligades av visionära politiker, stadsplanerare och arkitekter, desto mer har jag kommit att respektera deras intentioner, så som det gestaltades för mer än hundra år sedan. Trädgårdsstaden är helt enkelt en fantastisk uppfinning. Den har fungerat som en magnet på Stockholms bostadsmarknad i hundra år. Och om vi bara hanterar detta kulturarv med omtanke, kommer Trädgårdsstaden att vara en överlägsen boendeform.

(Reimers 2015, 184)

Informant M1 resonerar på ett liknande sätt. Då Trädgårdsstaden har bevisat sig vara ett vinande koncept där medborgare trivs att bo bör man inte rucka på det, utan snarare se över stadsbyggnaden på platser som inte fungerar lika bra (Informant 5, 2018).

Med Nockebyhov som exempel förklarar stadsbyggnadskontoret förtätningskritikernas motståndsröster. Vanligt förekommande argument är att förslaget inte passar in i områdets befintliga karaktär. Ett annat argument är bevarandet av grönytor på grund av dess viktiga ekologiska värden. I Nockebyhov bygger man på grönmark som staden äger. Men informant SBK1 beskriver hur medborgare snarare

argumenterar som om det vore parkmark som tillhörde medborgarna. Informanten fortsätter:

Det känns lite som att de förstärker sina argument med att det liksom myllrar av människor och barn i vad i det här fallet är smala korridorer av skog. Riktigt så är det nog inte. I ett av områdena i Nockebyhov som ska bebyggas påstodde samtidigt en man som bott i området i tolv år att han aldrig sett något barn gå igenom området.

(Informant SBK1, 2018)

Informanten SBK 1 skrattar till och säger att argumenten som använts i Nockebyhov kan verka motsägelsefulla. För det första då det aktuella projektet handlade om sjutton radhus där man skulle bevara en del av skogspartiet för att efterlikna Trädgårdsstadens tradition: ”det är så anpassat som det kan bli efter Trädgårdsstadens karaktär”. För det andra då medborgarna vid ett tidigare tillfälle föreslagit att skogspartiet skulle kunna göras om till ett parkeringsgarage för de boende. Samma skogsparti som man nu menar har helt unika ekologiska och sociala värden. ”Argumentet som ligger lite i luften men inte uttalas är ’om ni bygger här sjunker värdet på våra hus’, men man är medveten om att det inte är det ädlaste av argument, så det uttalas sällan”, avslutar informanten (Informant SBK1, 2018).

I samband med programmet för Nockebyhov grundades medborgaraktionen ”Jag bryr mig om ett träd”. Två medborgare startade en Facebooksida där varje person som tryckte ”gilla” blev en ”symbolisk beskyddare” för ett enskilt träd. När Bromma tidning rapporterade om aktionen hade 430 träd fått en namnlapp med sin personliga beskyddares namn på. Initiativtagarna beskriver det som en känslomässig respons på att det upplever att kommunen inte lyssnar på deras motstånd i dialoger. De intervjuade aktionsskaparna tillägger att de inte är emot förtätning i sak, men här blir det för stort ingrepp i naturen i relation till hur få bostäder man får till (Prawitz 2017).

Figur 5: Medborgaraktionen "Jag bryr mig om ett träd". Trädet har fått en namnlapp med sin personlig beskyddares namn på (Prawitz 2017).

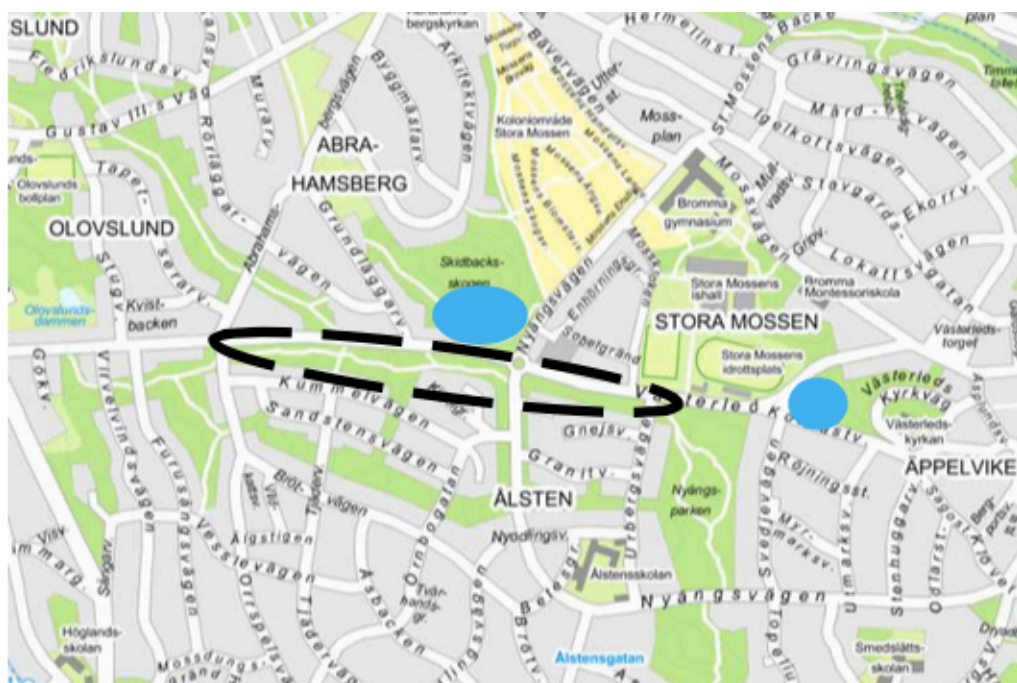
Exempel fall: Värna Trädgårdsstaden i Västerled

I utvecklingsplanerna för Västerledstråket i Ålsten ämnade man att göra naturområden mer lättillgängliga, samt stärka gaturummet. Bostäderna planerades att vara hälften bostadsrätter, hälften hyresrätter, där ett kommunalt bostadsbolag var inblandat. Stockholm stad beskrev det som en möjlighet att arbeta för målet om att bygga ett Stockholm för alla (Stockholm stad 2016b, 2, 4). Tanken var att ha en tidig dialog med medborgarna, utan en byggnadsplacering, för att kunna bevara viktiga platser i skogspartiet. Man hade dock ett minimumkrav på antal byggnader som skulle projekteras (Informant SBK2, 2018). I startpromorian för planläggningen skriver stadsdelsnämnden följande:

Stockholm är en mycket segregerad stad och denna del av Bromma saknar idag helt allmännytta. Att komplettera området med hyreshus är ett led i att bygga ett jämlikt och socialt hållbart Stockholm.

(Stockholm stad 2016b, 2)

Innan en dialog inleddes bildades den ideella föreningen *Värna Trädgårdsstaden i Västerled* för att protestera mot programmet. På deras hemsida samlade de all information och skrivelser om fallet och uppmanade till att ringa och mejla lokalpolitikerna. De har även en Facebooksida som 405 personer har gillat. Huvudargumentet emot programmet är bevarandet av områdets ekologiska värden. Stråket menar man fungerar som en spridningszon för salamandrar och groddjur (Värna Trädgårdsstaden i Västerled 2017a & 2017b). Informant SBK2 menar att protesterna mot programmet visar på hur medborgarna är negativt inställda till det mesta av utvecklingen i området, då detta enligt dem skulle innebära ett lyft för denna genomfartsled (Informant SBK2, 2018).

Figur 6: Karta över planområdet för programmet Västerledstråket i Ålsten. Utredningsområdet markeras genom de streckade linjerna (Stockholm stad 2016)

När stadsbyggnadsnämnden röstade om förslaget lämnade oppositionspartierna Moderaterna, Liberalerna och Kristdemokraterna ett särskilt uttalande. De argumenterade för att det inte är ekonomiskt försvarbart att driva den här typen av projekt på platsen då processerna blir för långa. Ett projekt norr om Västerled tog 10 år för att bygga 120 bostäder. Med detta som argument röstade de nej till programmet (Stockholm stad 2016f, 5).

Det är i sammanhanget värt att notera att detaljplanen norr om Västerled kommer att ha tagit omkring tio år från markanvisning till byggstart, för 120 bostäder. Det finns inget som pekar på att det skulle gå snabbare för området söder om Västerled, för vad som sannolikt skulle landa i färre bostäder efter planprocessens gång. Staden behöver bygga mer, och då måste förvaltningarnas resurser läggas där de gör störst nytta på kortast tid. Med anledning av ovanstående, och platsens förutsättningar, anser vi att planläggning av föreliggande plats går stick i stäv med denna ambition. Därför avslår vi ärendet i sin helhet.

(Stockholm stad 2016f, 5)

Informant SBK1 var förvånad att uttalandet inte lyftes upp av media. Hen tror inte att nämndemännen skulle kunna stå till svars för ett sådant uttalande om de konfronterades med det. Efter uttalandet har samma argument dykt upp vid medborgardialog i Nockebyhov (Informant SBK1, 2018).

En medborgare ifrågasatte att stadsbyggnadskontoret lade så mycket tid på ett projekt som inte skulle ge så många bostäder när vi på förhand vet att 'vi medborgare' kommer bråka och göra livet surt för er. Är det inte mer rationellt att bygga någon annanstans? Ett sådant typ av uttalande gör det svårt för oss som förvaltning. Vi kan inte ge vissa områden frikort.

(Informant SBK1, 2018)

Programmet i Västerled blev nedröstat i stadsbyggnadsnämnden i september 2016 i en så kallad ohelig allians, där miljöpartiet valde att rösta nej tillsammans med Allianspartierna (Stockholm stad 2016f, 5; Informant SBK1, 2018). Att miljöpartisten valde att rösta emot förslaget anser informanterna berodde på den starka medborgarkritiken som vuxit fram (Informant SBK1, SBK2 & M5, 2018). ”Miljöpartiet är starka i området och då vill man inte alltid gå emot sina väljare” (Informant SBK1, 2018).

Efter att stadsbyggnadsnämnden röstade nej till programmet var striden inte över för *Värna Trädgårdsstaden i Västerled*. De samlade då ihop sina krafter för att skriva ett medborgarförslag för att området skulle bli biotopskyddat (Bromma stadsdelsnämnd 2017). Skyddet har till syfte att värna den biologiska mångfalden. Ett skydd för små

mark- och vattenområden som är hem för utrotningshotade djur och växter (Naturvårdsverket 2017). I en tolv sidor lång skrivelse med kartor och illustrationer samlade de utlåtanden som hade gjorts av bland annat naturskyddsföreningen om områdets betydelsefulla ekologiska värden (Bromma stadsdelsnämnd 2017). Stadsbyggnadskontorets informanter menar att detta strategiska tänkandet visar på medborgarnas resurser:

Det är inte många som räknar ut att ifall vi aktivt försöker få myndigheterna och det offentliga att skydda de här områdena, med motivet att det är ett viktigt biotopsstråk för någon hållbarhetsaspekt så har vi ju fredat det här för överskådlig tid. Då ska man nog vara Brommabo eller liknade för att tänka i dom banorna.

(Informant SBK1, 2018)

4.4 Makt och påverkan

Ökad delaktighet menar Kommission för ett social hållbart Stockholm (Stockholm stad 2016d) ska fungera som ett verktyg att lyfta dem som idag inte kommer till tals. Men om man inte aktivt arbetar med att bredda gruppen som medverkar kan strategin snarare bli ytterligare ett forum för en socioekonomisk stark grupp att göra sin röst hörd. Det kan då öka klyftan mellan medborgares inflytande i samhället (Stockholm stad 2016d, 4). Svenskfödda, äldre, höginkomsttagare och högutbildade deltar i större utsträckning än andra vid stadsutvecklingsprocesser (Stockholm stad 2016c, 12). Informant SBK1 diskuterar hur man försöker få invånarna i miljonprogramsområden att engagera sig mer, samtidigt som det finns en bekvämlighetsfaktor i den typen av processer: ”När många synpunkter kommer in blir det alltid mer komplicerat” (Informant SBK1, 2018). Om man sätter detta i relation till hur man engagerar sig på en plats som Trädgårdsstaden kan man diskutera ifall målet att öka medborgardeltagandet framförallt kommer stärka de som redan kommer till tals.

Duncan och Duncan fann mönster i Bedford att ju mer välbärgad man var, desto större areor ansåg man sig ha rätt att kontrollera (Duncan & Duncan 2001, 390). Skillnaderna i hur mycket olika stadsdelar engagerar sig i stadsutvecklingsfrågor kan visa på att liknande mönster finns i Stockholm. Vidare menar informant SDF1 att det ju säger sig självt att man inte har samma förutsättningar att bry sig om den här typen

av frågor om man till exempel har svårt att betala hyran. Då kommer andra frågor före (Informant SDF1, 2018). Few et al. diskuterar en liknande problematik med medborgardelaktighet. Den som tror på sin rätt och förmåga att påverka blir också den som i större utsträckning dyker upp på möten (Few et al. 2011, 49). Detta kan göra det svårt för tjänstepersonerna att bredda mångfalden vid medborgardialog. Väl på plats menar Few et al. att medborgares möjlighet att göra sin röst hörd beror på vanan att tala inför människor, samt maktrelationer mellan tjänstepersonerna och deltagarna (ibid. 49). I den lokala demokratin finns det en maktdynamik som måste analyseras för att sammanträdet faktiskt ska bli demokratisk.

Som sakkunniga har tjänstepersonerna vanligtvis en auktoritetsposition i relation till medborgarna vid diskussion om stadsbyggnadsfrågor (Few et al. 2011, 49). Men medborgarna i Trädgårdsstaden är ovana att inte få sin vilja igenom och verkar därför inte hamna i detta underläge (Informant SBK1, 2018). Samtliga informanter poängterar medborgarnas förmåga att diskutera och argumentera för sin ståndpunkt.

De kan systemet. De är inte rädda att låta sin röst höras och är inte vana att förlora strider. Det är ingenting man kan beskylla dem för, egentligen fungerar de som ideala medborgare som bryr sig om sitt område.

(Informant SBK1, 2018)

Att medborgarna i detta område har dessa förmågor menar informant SBK1 dock inte får någon större betydelse för medborgarnas inflytande över processerna i relation till andra områden (Informant SBK1, 2018). Det reella inflytandet, som man i plandokument argumenterar för, handlar främst om justeringar i projekts utformning. Om det finns ett politiskt beslut om ett program eller detaljplan är det mycket ovanligt att planer läggs ner helt. En enskild planhandläggare vid stadsbyggnadskontoret kan inte lägga ner ett projekt på grund av de synpunkter de får in. Att förslag anpassas efter samråd är standard för alla stadsområden, och är inte bevis för att medborgarna i Trädgårdsstaden har en stark röst. De menar att det bara är relevanta synpunkter som tas i beaktning (Informant SBK1 & SBK2, 2018). Om medborgarna i Trädgårdsstaden ger fler ”relevanta synpunkter” än andra områden är dock oklart.

Informanterna SBK1 och SBK2 nyanserar bilden genom att lyfta de värdefulla kulturmiljöer som Trädgårdsstaden besitter. Detta i sig gör att tjänstepersonerna måste arbeta omsorgsfullt när man föreslår projekt och dess omfattning för att inte förlora dessa kulturvärden. Informanten SBK2 menar att i relation till de relativt få ytor som finns tillgängliga för exploatering har Trädgårdsstaden genomgått ganska mycket förtätning (Informant SBK2, 2018). Om man ska värdera Brommabornas inflytande över planeringen menar de att man skulle behöva göra en jämförande studie med en annan trädgårdsstad i Stockholmsregionen.

Medborgarna i Trädgårdsstaden Bromma verkar ha större möjligheter att påverka planeringen genom opinionsbildning med syfte att ändra politikerns beslut. Att politikerna är lyhörda trycker informant SBK1 på att de ska vara (2018). Medborgarna lägger mycket tid och pengar på att mobilisera sig vilket verkar få resultat politiskt. Hur stort engagemanget är för att mobilisera sig kring dessa frågor skiljer sig dock väldigt mycket beroende på stadsdel. Informant M1 menar att det finns gott om exempel på när medborgarna ”har förhindrat galenskap”. Intervjupersonen exemplifierar med NCC:s bostadsrättsbygge i Stora Mossen där medborgarna fick den politiska opinionen att svänga (Informant M1, 2018). Informant SBK1 beskriver medborgarnas möjlighet att påverka politikernas beslut:

Många gånger har det nog varit ganska nära att politikerna inte har orkat stå emot och istället vill lägga ner projekt. I Nockebyhov var det nära. De är påverkningsbara, och de ska de nog i och för sig vara.

(Informant SBK1, 2018)

Västerledsstråket blir ytterligare ett exempel där medborgarna fick den politiska opinionen att vända. Projektet ligger nu på is, men om området skulle bli biotopskyddat skulle beslutet kunna bli mer permanent. Stadsdelsförvaltningen kommenterar medborgarförslaget med att ”något sådant skulle ju aldrig hända i till exempel Skärholmen” (Informant SDF, 2018). Men informanterna vill poängtera att de inte tror att det får någon demokratisk betydelse. Dels för att de inte tror att det kommer godkännas, dels för att oavsett vilket område det handlar om i Stockholm

skulle de ekologiska värdena utredas innan bygglov ges (Informant SDF1 & SDF2, 2018).

4.5 Delaktighet och självsegregation

Vilka intentioner medborgarna har med sitt motstånd mot förtätning är svårt att definiera utan sociologiska studier. Handlar det om en vilja att exkludera, att de är rädda för det okända eller rädslan av att värdet på huset ska sjunka? Eller kan det handla om viljan att bevara ekologiska och socialt goda värden? I Bedford menar Duncan och Duncan att medborgarna gör omskrivningar av exkludering till exklusivitet. Miljön är unik, både kulturmiljön och grönstrukturen, vilket ger invånarna kulturellt kapital och social status. Argumentet blir därför ”bevara landskapet”. De menar att deras informanter förnekar de negativa konsekvenserna som deras handlande leder till. I Trädgårdsstaden Bromma är utgångspunkten i argumentationen nej till allt, oavsett projekt. Argumenten är aldrig att man vill utesluta någon, men det kan likväl bli resultatet av medborgarnas delaktighet i stadsutvecklingsfrågor. Vissa likheter kan på så sätt identifieras med ett fall av självsegregation.

Likt fallet i Bedford handlar försvaret av Trädgårdsstaden till viss del om planeringsidealets estetiska styrkor. Dessa skyddas som riksintressen för kulturmiljövård. När nya projekt föreslås återkommer protester om att detta inte passar in i den befintliga miljön. Synpunkter uttrycks, enligt informanterna vid stadsbyggnadskontoret, även om projekten är mycket välanpassade (Informant SBK1 & SBK2). Argumenten för att bevara naturen är även de delvis estetiska då det handlar om ett ideal för Trädgårdsstadens grundidé. Men man menar dessutom att dessa grönområden ska skyddas för sina ekologiska värden. Detta argument passar bra in i det hållbarhetsideal som präglar samhällsdebatten och planeringen.

Genom medborgarfinansierade naturvärdeutredningar och medborgarförslag om biotopskydd trycker medborgarna på riktlinjer som satts upp av det offentliga för att bevara området mer långsiktigt. Detta visar på deras kunskap om planeringens ramar och mål för att göra argumenten slagkraftiga och ”relevanta”. På detta sätt verkar miljöerna och kulturvärden unika. Men det tål att diskuteras varför de här värdena är

skyddade och hur det har sett ut historiskt. I Bedford har estetiseringen av miljöerna resulterat i att de skyddas och regleras av strikta detaljplaner, något som upprätthåller den sociala distinktionen i förorten (Duncan & Duncan 2001, 387). Informant SBK2 säger att det ryktas om att man är betydligt mycket mer försiktig med denna typ av värden i västerort, där Bromma ligger, än i söderort (Informant SBK2, 2018). Kan det finnas en koppling till att medborgarna har en lång historia av att stå upp för sin närmiljö? Är värdena så unika som medborgarna hävdar?

Medborgarnas kapacitet att mobilisera sig kan även potentiellt leda till att det blir en ojämlig exploatering av grönområden och områden med kulturvärden i staden. De värden som medborgarna vurmar för är inte oviktiga. Men dess betydelse i enskilda fall, såsom i Nockebyhov, kan verka överdrivna när samma områden tidigare har föreslagits att bli en privat parkeringsplats. Det är absolut viktigt att skydda ekologiska värden, men dessa måste även vägas mot andra intressen såsom den sociala sammanhållningen av staden, eller stadens behov av fler bostäder. Om medborgarnas mobilisering får betydande effekter på ojämligheten i tillgången till stadens attraktiva kvaliteter bör undersökas vidare i en komparativ studie.

Skulden för Stockholm stads segregationsproblematik bör definitivt inte enskilt läggas på medborgarnas motstånd mot exploateringsprojekt. Det finns många faktorer som spelar in, där informanterna SBK1 och SBK2 menar att man skulle behöva en strukturell förändring för att kunna skapa social blandning i redan attraktiva områden. Emellertid kan man argumentera för att retoriken av att ”ingenting får byggas i Trädgårdsstaden” gör det svårare att genomföra projekt i området. På så sätt blir det också svårare att driva igenom projekt med syftet att skapa ett mer varierat bostadsbestånd med allmännyttiga hyresrätter i området. Programmet för Västerledsstråket är ett exempel på ett sådant projekt som lades ner på grund av medborgarnas historia av att göra detaljplaneprocesserna långa och krångliga.

Medborgarna i Trädgårdsstaden argumenterar på ett liknande sätt som medborgarnas i Bedford. Vidare har Stockholmsregionen, likt New York, ett behov att bygga fler bostäder till en växande befolkning. Duncan och Duncan beskriver hur medborgarna i Bedfords agerande får exkluderande effekter som upprätthåller en segregationsstruktur (2001, 387–389). På så sätt skulle man kunna argumentera för

att något liknande sker i Trädgårdsstaden Bromma. Målet med medborgarnas motstånd kanske inte är att utesluta andra, men det kan likväl få segregande effekter där barriärer upprätthålls och stärks. Vid användandet av *delaktighet som grund för stadsutveckling* är det viktigt att vara noggrann med processens demokratiska aspekter. Deltagandet riskerar annars att bli ett medel för resursstarka gruppers självsegregation.

4.6 Målkonflikter mellan lokala och regionala intressen

I Trädgårdsstaden värnar medborgarna om att bevara områdets befintliga fysiska miljö och dess grönområden. Argument för att bevara området är även kopplade till mer långsiktiga mål av ekologisk hållbarhet. Man menar att man måste bevara naturen för de specifika växt och djurarter som finns i området. Detta går emot Few et al. argument om att det kan vara svårt att hantera miljöfrågor vid participation, då medborgare tenderar att prioritera lokala och småskaliga intressen högre. Utveckling som ger belöning direkt, menar han, värderas högre än frågor som främst gynnar nästkommande generationer. Few et al. menar att man inte kan begära av medborgare att de ska ta det långsiktiga perspektivet i beaktning (Few et al. 2011, 46). Men å andra sidan så går de gröna intressena och bevarandet av närmiljön hand i hand i Trädgårdsstaden. Genom att argumentera för dessa kvaliteter betyder det en viss bekvämlighet för befolkningen då de inte behöver anpassa sig till en ny utveckling. Stadens andra långsiktiga mål, som tillväxten av bostäder och att skapa en socialt sammanhållen stad, skulle innebära en betydligt mycket större anpassning för Brommaborna.

För att medborgare ska få ökad tillit till planeringsorganen, vilket är Stockholms stads huvudsakliga mål med participation, bör dialogen resultera i ett reellt inflytande (Few et al. 2011, 56). Men då samhällsplaneringen strävar efter en långsiktig hållbar utveckling, socialt, ekologiskt och ekonomiskt, kan medborgarna inte få allt för fria händer (ibid. 54). Det blir därför svårt för tjänstepersoner att ta röster som strider mot de övergripande målen i beaktning. Informant SBK1 beskriver hur stadsbyggnadskontorets ansvar handlar om att ha den lokala skalan i åtanke samtidigt som man ser den större bilden av behovet av bostadsförsörjning och social sammanhållning.

Medborgare kan inte alltid se stadsbyggnad utifrån ett större perspektiv, såsom bostadsförsörjning till exempel. Det är ju vårt uppdrag. När vi har projekt måste man ha klart för sig att vi är inne i det som många uppfattar som deras revir. Vi ska både anpassa våra förslag så att de passar in i den befintliga karaktären, men vi måste också ta hänsyn till att hela staden förtätas. Det är en följd av en större politik på grund av den kraftiga befolkningsökningen.

(Informant SBK1, 2018)

Att Stockholm ska växa finns det en stor politisk enighet kring. Stockholms mål om att bygga 140 000 bostäder på cirka 20 år är historiskt, menar stadsbyggnadskontoret, och har lett till att man måste leta efter platser att förtäta på i hela staden. Intressena av att bevara miljöer kommer att behöva ställas mot bostadsbehovet. Stadsbyggnadskontorets informanter menar att det i Bromma, precis som på många andra platser, kommer fram åsikter om att ”visst vill man att man ska bygga, men inte här” (2018). Men informanterna trycker på att de inte kan ge någon frisedel att inte utreda enskilda platser för exploatering på grund av individens egna intressen (ibid.).

Stockholm stads mål *att växa* verkar svårt att rucka på vid medborgardialog på grund av den politiska enigheten som finns kring denna fråga. Med målet om att skapa en socialt sammanhållen stad verkar det inte finnas en lika stor politisk enighet kring hur man ska gå tillväga. Detta gavs det exempel på vid stadsbyggnadsnämndens sammanträde kring fallet i Västerled. Socialdemokraternas och Vänsterpartiets nämndemän menade att programmet skulle kunna bidra till den sociala sammanhållningen i staden, medan oppositionen menade att processen skulle bli för dyr (Stockholm stad 2016f, 4–5). Kommunen har få styrmedel för att påverka detta regionala mål för integration. När stadsbyggnadskontoret frågades om Stockholm stads mål att bygga en mer blandad bebyggelse i Trädgårdsstaden, säger de att de tror att det är möjligt. Men de tillägger att nybyggda hyresrätter på Trädgårdsstadens attraktiva mark inte nödvändigtvis kommer få särskilt billiga hyror. Informanterna menar att bostadsmarknadspolitiska åtgärder krävs om man vill skapa förutsättningar för *en socialt sammanhållen stad* (Informant SBK1 & SBK2, SDF2, 2018).

5 Slutsats

Det finns en stor politisk enighet kring Stockholm stads behov av att växa. Staden har satt upp ett mål om att bygga 140 000 nya bostäder fram till 2030. Men samtidigt som kommunen växer, kan man även se att den sociala polariseringen ökar. Beroende på vilken stadsdel medborgarna bor i varierar deras tillgång till stadens attraktiva kvaliteter. Denna uppsats lyfter hur en av dagens grundprinciper inom samhällsplanering är värnandet av mångfald, något som även Stockholm stad strävar efter. De vill skapa en *socialt sammanhållen stad* med hjälp av *delaktighet som grund för stadsutveckling*. Genom att inkludera medborgarna i stadsutvecklingsprocessen vill kommunen ta del av deras lokala kännedom av staden, samt öka invånarnas förtroende till samhällets institutioner. Denna uppsats har presenterat empiriskt material och teori som tillsammans pekar på att vissa konflikter kan uppstå vid användandet av denna strategi.

Deltagandet i olika stadsdelar skiljer sig markant. Detta mönster är Stockholm stad väl medvetna om, men det är svårt att bryta. Medborgardeltagande präglas av dess maktrelationer i alla led. Dessa relationer påverkar vem som känner sig välkommen, vem som anser att de har rätten att påverka utformningen av sin närmiljö, och vem som kan göra sin röst hörd på ett slagkraftigt sätt. Tillsammans påverkar dessa faktorer vem som i slutändan dyker upp vid en medborgardialog. Dessa lokala maktrelationer måste brytas ner för att kunna bredda den framtida deltagandegruppen. Utan en bredare representation riskerar strategin om ökad delaktighet främst bli ytterligare ett forum för resursstarka invånare att göra sin röst hörd, där Brommaborna är ett typexempel för denna grupp.

När inbjudan ges utnyttjar medborgarna i Trädgårdsstaden Bromma sin rätt att delta vid stadsutvecklingsprocesser. De står då upp för Trädgårdsstadens befintliga karaktär. Medborgarnas argument refererar ofta strategiskt till kvaliteter som man inom samhällsplaneringen anser goda, dels för den lokala kulturmiljön, dels för storskaliga mål som ekologisk hållbarhet. Tillsammans bygger dessa två argument ett starkt fall som är svårt att ifrågasätta. Trots att medborgarna lägger mycket tid och pengar på att mobilisera sig för bevarandet av sin närmiljö, menar

Stadsbyggnadskontoret att deras inflytande vid medborgardialog inte blir oproportionerligt stort. Om ett politiskt beslut har fattats kring ett program eller en detaljplan kan en enskild planhandläggare inte lägga ner en process på grund av några hårda synpunkter vid ett samråd. Det är dock standard att ett förslag anpassas efter medborgare, myndigheter och föreningars kommentarer. De menar att hanterandet av medborgarnas synpunkter är strikt reglerat och genomförs systematiskt oavsett geografisk plats. Tjänstepersonerna menar att endast relevanta synpunkter tas i beaktning. Hur det avgörs skulle dock vara intressant att undersöka vidare. Då medborgarna i Trädgårdsstaden Bromma är ovanligt insatta i stadsutvecklingsprocessen skulle detta kunna innebära att de ger fler synpunkter som anses relevanta.

Med Västerledsstråket i Ålsten som exempel, visade sig medborgarnas gedigna protester få avkastning. Då detaljplaneprocesser i närliggande områden hade blivit så pass långdragna menade Moderaterna, Liberalerna och Kristdemokraterna att bostadsbyggande inte ansågs ekonomiskt försvarbart i området. Programmet, som bland annat hade motivet att skapa en socialt blandad stad, röstades därför ner i stadsbyggnadsnämnden i en ohelig allians. Miljöpartiets nämndeman valde att gå emot partilinjen på grund av den starka politiska opinion som skapats mot fallet, där miljöargumenten var centrala.

Medborgarnas möjlighet att påverka stadsutvecklingen blir därför betydligt mycket större innan förslag har fått ett politiskt godkännande. Detta sker oftast innan medborgarna bjuds in för att delta i samråd. Medborgarna i Trädgårdsstaden Bromma ser helst att man inte bygger överhuvudtaget i området och strävar därför i princip efter att samtliga förtätningsplaner ska läggas ned. För att få detta reella inflytandet över planeringen krävs det därför att medborgarna mobiliserar sig väl för att påverka politikernas beslut. Med denna strategi menar informanterna vid stadsbyggnadskontoret och informant M1 att medborgarna har lyckats påverka stadsutvecklingsplaner.

Politiker och tjänstemän ska vara lyhörda gentemot medborgare. Men i och med att medborgares engagemang skiljer sig i olika delar av staden är det av vikt att se till att detta inte skapar en ojämn fördelning av grönområden och andra goda stadskvaliteter

i staden. Det skulle vara intressant att med hjälp av kvantitativa studier undersöka hur grönytor är fördelade i Stockholms stad, och om det finns någon samvariation med medborgares aktivitet i stadsutvecklingsprocesser. Ett rykte som Stadsbyggnadskontoret lyfte var att det sägs exploateras betydligt mer frikostigt i Söderort än i Västerort, i Stockholm. För att urskilja om medborgarna i Trädgårdsstaden Brommas unika engagemang för stadsutvecklingsfrågor får någon mätbar betydelse, skulle det även vara av intresse att jämföra området med Trädgårdsstaden Enskede. Denna trädgårdsstad är, likt Bromma, ett resursstarkt område med liknande kulturhistoriskt arv, som präglas av Stockholm stads förtättningsnorm.

Genom en sammanställning av tidigare forskning visas att det finns ett motstånd mot mångfald som planeringsideal, inte minst bland medborgare. Ett exempel på hur det kan komma i uttryck är resursstarka gruppers självsegregation. Detta påverkar samhällets segregationsmönster och motarbetar strategier som till exempel social blandning. Medborgarna i Trädgårdsstaden Bromma uttrycker inga argument mot mångfald i sig, utan deras utgångspunkt är nej till all form av förtätning. Detta skapar konflikt med Stockholms stads förtättningsmål. Motståndet gör det därför också svårare för kommunen att använda förtätning som strategi för att överbrygga mellanrummen mellan stadens olika homogena områden. Även om syftet må vara att bevara ekologiska värden, kan motståndet bidra till bevarandet av rådande segregationsstrukturer. Vid användandet av delaktighet som grund för stadsutveckling är det viktigt att vara noggrann med processens demokratiska aspekter. Deltagandet riskerar annars att bli ett medel för resursstarka gruppers intressen.

Litteraturförteckning

- Allen, J., 2004. The Whereabouts of Power. *Geografiska Annaler*, 86b(1), pp. 17-30.
- Andersson, R., Bråmås, Å. & Hogdal, J., 2007. *Segregationens dynamik och planeringens möjligheter. En studie av bostadsmarknad och flyttningar i Malmöregionen*, Malmö: Stadkontoret.
- Andersson, R., Bråmås, Å., Hogdal, J. 2009. *Fattiga och rika – segregerad stad: Flyttningar och segregationens dynamik i Göteborg 1990–2006*. Göteborgs stad.
- Andersson, R., 2008a. *Grannskapseffekter*. Publicerad i Granninger, G., Knuthammar, C. [2008] *Samhällsbyggande och integration – Frågor om assimilation, mångfald och boende*. Stiftelsen Vadstena forum.
- Andersson, R., 2008b. *Skapandet av svenskglea bostadsområden*. Publicerad i Magnusson Turner, L. [2008]. *Den delade staden: Segregation och etnicitet i stadsbygden*. Umeå: Boréa.
- Atkinson, R., 2006. Padding the bunker: Strategies of middle class disaffiliation and colonisation in the city.. *SAGE Journals Urban Studies*, 43(4), p. 819–832.
- Bromma Hembygdsförening, 2010. *Bromma Trädgårdsstaden*. Tillgänglig: <https://people.dsv.su.se/~mad/Bromma.htm> [2018-04-01].
- Bromma stadsdelsnämnd, 2017. *Medborgarförslag: Förslag till biotopskydd i Bromma-Västerled*. Stockholms stad, 13 sep. Tillgänglig: <http://www.vasterleds.se/wp-content/uploads/2017/09/Medborgarförslag-13-sept-17.pdf> [03-04-2018].
- Bryman, A., 2016. *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber AB.
- By, U., 2005. *Är vissa människors miljö viktigare än andras?*. Dagens nyheter, 30 maj. Tillgänglig: <http://www.dn.se/arkiv/stockholm/ar-vissa-manniskors-miljo-viktigare-an-andras/> [2018-03-20].
- Delegationen för hållbara städer (2012). *Femton hinder för hållbar stadsutveckling* (SOU M 2011:01/2012/66). Stockholm: Delegationen för hållbara städer. Tillgänglig: <http://www.hallbarastader.gov.se/Bazment/hallbarastader/sv/arsrapporter.aspx> [2018-03-20]
- Denscombe, M., 2009. *Forskningshandboken : för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Duncan, N. & Duncan, J., 2001. The Aestheticization of the Politics of Landscape Preservation. *Annals of American Geographers*, 91: 2, pp. 387-409.
- Fainstein, S., 2005. Cities and Diversity: Should we plan for it? Can we plan for it?. *Urban affairs review*, 41: 1, pp. 3-19.
- Few et al., 2011. Public Participation and Climate Change Adaption: Avoiding the Illusion of Inclusion. *Climate policy*, 7:1, pp. 46-59

- Flyvbjerg , B., 2006. Five Misunderstandings About Case-Study Research. *Qualitative Inquiry*, 12(2), pp. 219-245.
- Foureaux, C. & Liang , S., 2017. *Väljer vi ett polariserat samhälle?: En studie om individers sociala preferenser och hur de påverkar segregationens utformning*, u.o.: Högskolan i Halmstad.
- Frelin, A., 2009. *Livsstilsboende som berör*. Dagens nyheter, 09 sep. Tillgänglig: <http://www.dn.se/bostad/livsstilsboende-som-beror/> [2018-04-07].
- Hall, P., 2014. *Cities of Tomorrow: An Intellectual History of Urban Planning and Design Since 1880*. 4 red. Hoboken, New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Harvey, D., 2008. The Right to the City. *New Left Review*, Sept-Oct, Volym 53, pp. 23-40.
- Herbert , M., 2013. *Stadens skavsår: inhägnade flerbostadshus iden polariserade staden*, Malmö: MAPIUS: Malmö University in Urban Studies.
- Karsten, L., 2007. Housing as a way of life: Towards an understanding of middle-class families' preference for anurban residential location. *Housing Studies*, 22(1), p. 83–98.
- Ley, D., 1986. Alternative explanations for inner-city gentrification: A Canadian assessment. *Annals of the Association of American Geographers*, 76(4), p. 521–535.
- Lind, R., 2014. *Vidga vetandet: en introduktion till samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Listerborn, C. & Claesson, R., 2013. Att synas och ta plats i staden – om medborgarinflytande i förändringsprocesser. i: *Konsten att gestalta offentliga miljöer - Samverkan i tanke och handling*. Malmö: Statens konstråd.
- Mukhtar- Landgren , D., 2012. *Planering för framsteg och gemenskap: om den kommunala utvecklingsplaneringens idémässiga förutsättningar*, Lund: Lund University.
- Naturvårdsverket, 2017. *Biotopskyddsområden*. Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Skyddad-natur/Biotopskyddsomraden/> [2018-05-28]
- Prawitz E., 2018. *P-avgifter fick "blodet att svalla" under valmöte i Bromma*. Bromma tidning, 22 mars. Tillgänglig: <https://www.stockholmdirekt.se/nyheter/p-avgifter-fick-blodet-att-svalla-under-valmote-i-bromma/reprev!A3x9LwU98GkF9d0FZxtAdQ/> [2018-04-02]
- Prawitz, E., 2017. *Så vill grannar stoppa bygge i Bromma*. Bromma Tidning, 07 mars. Tillgänglig: <http://www.stockholmdirekt.se/nyheter/sa-vill-grannar-stoppa-bygge-i-bromma/repqcg!hvUdDIYhRCbJDHnqCCL2Gg/> [2018-03-30]
- Reimers, C., 1994. *Hus och människor i Bromma - Från Alvik till Nockeby*. Bromma: Vinghästen AB.
- Reimers, C., 2015. *Bara Bromma - en bok till trädgårdsstadens försvar*. Bromma: Vinghästen AB.
- Reimers, C. 2018. *Bara Bromma – en blogg till Trädgårdsstadens försvar*. Tillgänglig: <http://barabromma.blogg.se> [2018-04-17]

- Sayer, A., 2000. *Realism and social science*. London and Thousand Oaks: SAGE
- Schuermans, N., Meeus, B. & de Decker, P., 2014. Geographies of whiteness and wealth: white, middle class discourses on segregation and social mix in Flanders, Belgium.. *Journal of Urban Affairs*, 37(4), pp. 478-495.
- Stockholm stad, 2015. *Skillnadernas Stockholm*, Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm
- Stockholm stad, 2016a. *Detaljerad statistik – inkomstklass, Äppelviken*. Tillgänglig: <http://statistik.stockholm.se/detaljerad-statistik> [2018-03-30]
- Stockholm stad, 2016b. *Startpromemoria för planläggning av del av Ulvsunda 1:1 m.fl. (Västerledsstråket) i stadsdelarna Ålsten m.fl., Bromma, u.o.:* Stadsbyggnadskontoret.
- Stockholm stad, 2016c. *Vägledning medborgardialog och delaktighet*. Styrdokument för Stockholm stad.
- Stockholm stad, 2016d. *Medborgare med mandat - Dialog och delaktighet i Stockholm stad*. Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm.
- Stockholm stad, 2016e. *Statistik och fakta*. Tillgänglig: <http://www.stockholm.se/OmStockholm/Fakta-och-kartor/> [2018-05-24]
- Stockholm stad, 2016f. *Protokollsutdrag 22 september 2016. Del av Ulvsunda 1:1 m.fl. (Västerledsstråket), Ålsten m.fl., Bromma, u.o.: u.n.*
- Stockholm stad, 2017. *Skapa värden - markpolitik och social hållbarhet*, Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm.
- Stockholm stad, 2018a. *Översiktsplan för Stockholm Stad*. Tillgänglig: https://vaxer.stockholm.se/globalassets/tema/oversiktsplan-ny_light/oversiktsplan-2018-02-19.pdf [2018-03-15]
- Stockholm stad, 2018b. *Områdesfakta -Bromma*. Tillgänglig: <http://statistik.stockholm.se/omradesfaktax> [2018-04-15]
- Stockholm stad, 2018c. *Stadsbyggnadsprocessen*. Tillgänglig: <https://vaxer.stockholm.se/stadsbyggnadsprocessen> [2018-04-31]
- Stockholm stad, 2018e. *Två flerbostadshus vid Tyska Bottens väg*. Tillgänglig: <https://vaxer.stockholm.se/projekt/flerbostadshus-vid-tyska-bottens-vag/> [2018-04-08]
- Stockholm stad, 2018f. *Flerbostadshus och LLS-boende vid Gubbkärrsvägen*. Tillgänglig: <https://vaxer.stockholm.se/projekt/flerbostadshus-och-lss-boende-vid-gubbkarrsvagen/> [2018-04-08]
- Stockholm stad, 2018g. *Radhus planeras vid Tyska Bottens väg*. Tillgänglig: <https://vaxer.stockholm.se/projekt/radhus-planeras-vid-tyska-bottens-vag/> [2018-04-08]
- Stockholm stad, 2018h. *Bostäder längs Tyska Bottens väg och Ferievägen*. Tillgänglig: <https://vaxer.stockholm.se/projekt/bostader-langs-tyska-bottens-vag-och-ferievagen/> [2018-04-08]
- Stora Mossens vänner, 2017. *Rädda Trädgårdsstaden*. Tillgänglig: <http://nytt.storamossen.info/#home> [2018-03-22]
- Sveriges kommuner och Landsting, 2009. *11 tankar om medborgardialog i styrning*, Solna: u.n.

- SOU 2006:79. *Integrationens svarta bok Agenda för jämlikhet och social sammanhållning*. Sveriges offentliga utredningar, Stockholm.
<http://www.regeringen.se/contentassets/5241f7aba1244c68ba6043a868024472/integrationens-svarta-bok-agenda-for-jamlikhet-och-social-sammanhallning-sou-200679> [2018-05-20]
- Värna Trädgårdsstaden i Västerled, 2017a. *Värna västerledsskogen*. Tillgänglig: <http://www.xn--vrnavsterled-gcbe.se/> [2018-04-12]
- Värna Trädgårdsstaden i Västerled, 2017b. *Värna gröna Västerled*. Facebook. Tillgänglig: <https://www.facebook.com/GronaVasterled/photos/pcb.1037976589620267/1037976099620316/?type=3> [2018-04-10]
- Västerleds Trädgårdstadsförening, 2017. *Byggplaner i Trädgårdsstaden 2017 med omnejd*. Villaägarnas riksförbund. Tillgänglig: <http://www.vasterleds.se/byggplaner-i-bromma/> [2018-04-15]

Figurer och bilder

- Börjesson, T., 2010. *Ännu en dag – ännu ett äventyr*. Aftonbladet söndag, 27 juni. Tillgänglig: <http://sondag.aftonbladet.se/2010/06/annu-en-dag-annu-ett-aventyr/> [2018-05-25]
- Prawitz, E., 2017. *Så vill grannar stoppa bygge i Bromma*. Bromma Tidning, 07 mars. Tillgänglig: <http://www.stockholmdirekt.se/nyheter/sa-vill-grannar-stoppa-bygge-i-bromma/repqcg!hvUdDIYhRCbJDHnqCCL2Gg/> [2018-03-30]
- Stockholm stad , 2016. *Startpromemoria för planläggning av del av Ulvsunda 1:1 m.fl. (Västerledsstråket) i stadsdelarna Ålsten m.fl., Bromma , u.o.:* Stadsbyggnadskontoret.
- Stockholm stad, 2018. Stadsbyggnadsprocessen. Tillgänglig: <https://vaxer.stockholm.se/stadsbyggnadsprocessen> [2018-05-20]
- Sveriges kommuner och Landsting , 2009. *11 tankar om medborgardialog i styrning, pp. 19*. Solna: u.n.
- Västerleds trädgårdsstadsförening, 2018. *Historik*. Tillgänglig: <http://www.vasterleds.se/om-oss/historik/> [2018-05-20]

Bilaga A. Intervjuförteckning

Stockholm stads stadsbyggnadskontor

Intervju på informanternas kontor 2018-05-04.

Intervjun varade i ca 60 minuter

Informant SBK1

Informant SBK2

Stadsdelsförvaltningen Bromma

Intervju på informanternas kontor 2018-04-16.

Intervjun varade i ca 90 minuter.

Informant SDF1

Informant SDF2

Medborgare och ordförande för en intresseförening i Trädgårdsstaden Bromma

Telefonintervju 2018-04-19.

Intervjun varade i ca 45 minuter.

Informant M1

Bilaga B. Intervjuformulär

Intervjuerna inleddes med att studiens syfte presenterades:

Studien undersöker Stockholm stads strategi att använda delaktighet som grund för stadsutveckling med fokus på medborgardialog och participation i Trädgårdsstaden, där jag har förstått att det finns ett stort motstånd mot förtätning.

Intervjuerna hade följande teman och frågorna som grund. Då intervjun med ordförande av en intresseförening i området hade en något annorlunda karaktär presenteras dessa avvikande frågor under en kompletterande rubrik.

Brommas utveckling

- Hur skulle ni beskriva Trädgårdsstaden Bromma?
- Kan ni beskriva visionerna för Bromma och de aktuella projekten?
- Går det att förtäta i linje med Trädgårdsstadens ideal?

Medborgardeltagande i Bromma

- Hur ser arbetet ut med *Delaktighet som grund för stadsutveckling*?
- Hur resonerar man kring vilka metoder man använder vid olika projekt?
- I vilken utsträckning går förtättningsplaner i Bromma att påverka?
- Vad är exempel på vad reellt inflytande kan vara vid dialog?
- Vad är förhandlingsbart och inte?

Maktförhållande vid medborgardialog

Motståndsröster

- Vad finns det för engagemang för denna typ av processer i Trädgårdsstaden och hur skiljer det sig geografiskt?
- Vilka argument användes mot förtätningen?
- Vilka synpunkter får gehör?
- Hur ställer man sig till medborgarfinansierade naturvärdeutredningar och vilket inflytande kan det få för stadsutvecklingsplanerna?

Medborgarförslaget Västerledstråket

- Vad föranledde att planerna lades ner?

Målkonflikter

- Kan ni utveckla hur ni arbetar med målet *En socialt sammanhållen stad*?
- Kommer Stockholm stad kunna uppfylla sitt måla att skapa en mer blandad bebyggde i Trädgårdsstaden?
- Hur vägs kulturvårdsintressen mot att bostadsbehov ska tillgodoses på en attraktiv plats?

Resultat av motstånd

- Hur har motståndsrösterna påverkat hur stadsutveckling ser ut idag?
- Påverkar motståndet målet för att skapa en socialt sammanhållen stad?

Avvikande frågor till informant M1

- Hur har du och din förening engagerat dig för Trädgårdsstadens framtida utveckling?
- På vilket sätt är Trädgårdsstadens intressen hotade?